

geníja

KVEDER

MISTERIJ
ŽENE

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Zofka Kveder
Misterij žene

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KVEDER, Zofka
Misterij žene [Elektronski vir] / Zofka Kveder. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-138-0 (pdf)
262911232

Zofka Kveder

Misterij žene

2012

Vsebina

Moja prijateljica	7
Misterij žene	36
Zločin	44
Na kmetih	57
Doma.....	87
Hrvatari.....	106

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

Moja prijateljica

Imela sem zanimivo prijateljico, lani je umrla za jetiko. Obiskala me je nekoč – in vsak večer mi je pravila dolge ure, kako ji je življenje dan za dnem trgalo utvare in upe iz srca. – Tu je njena povest!

Imela sem očeta, ki me je tepel, in mater, ki me ni rada videla. Ali končno ne morejo imeti vsi ljudje nežnih mater in dobrih očetov.

Je pač tako! Ne da se pomagati!

Pil je rad – moj oče.

Mnogokrat je prišel vinjen domov, me poklical k sebi in me v svojo posebno privatno zabavo pošteno natolkel.

Potem je prišla mati, jezila se je na očeta, ga psovala, da je bilo veselje, in si potem svojo jezo na mojem hrbtu izbila iz duše.

Tako sem rastla, tepena od desne in leve, slabo in dobro, kakor je ravno prišlo.

Da sem čuden otrok, so dejali sosedge.

Če me je oče tepel ali mati suvala, stala sem trmasto v pozoru, s stisnjenimi ustnicami in suhimi očmi in nisem se ganila, dokler ni očetu stvar postala dolgočasna in me ni med kletvami vrgel na tla ali dokler ni mati za zaključek s pestjo tlesknila po mojem nosu.

Nikdar nisem bežala, tudi jokala sem redko.

Stala sem mirno kakor kip z otrdelim obrazom in se pustila tolči, dokler se jima je ljubilo.

A v srcu mi je gorela divja, strastna jeza.

O, sovražila sem jih!

Tepli so me, nihče mi ni povedal zakaj! Po pravici ali ne, kdo je vprašal?!

In tako je prišlo, da sem z vsakim udarcem postajala bolj slaba, bolj divja in trmasta.

Polagoma so ubili v meni vse dobro, blago in mehko, in znala sem le še sovražiti.

Bilo je strašno, to sovraštvo slabe otroške duše!

Pokazati nisem smela svojega sovraštva, a oči so se mi bli-skale in včasih sem boleče čutila svoj goreči, preteči pogled.

»Ne glej tako!« so mi pravili.

Ali jaz sem le gledala.

»Se enkrat poglej tako in ubijem te kakor hudobno mačko!« so mi pretili med tepežem in suvanjem.

A jaz sem gledala, gledala, dokler mi niso solze zalile pogleda.

Seveda, vlekli so me za lase, tolkli me v obraz in solze so prišle, naj sem hotela ali ne.

In potem sem zlezla v kak kot, vsa vroča in razbita. Solze so se posušile na mojih vročih licih kakor na razbeljeni plošči, v sencih mi je kovala divja, razjarjena kri.

Zgrizla sem si ustnice, prste do krvi v svojem divjem, obnemoglem srdu.

Dvigala sem roke in prosila boga, naj razruši, uniči hišo z menoj vred in s tistimi, ki so me topli.

Čakala sem na blisk in grom in ogenj in molila strastne, grozne molitve.

Ali vse je ostalo mirno. Hiša se ni stresla, zidovi niso razpadli in zemlja se ni odprla, da bi vse požrla v svojem ognjenem žrelu.

In srd je rasel v meni.

Kakor da bi dihala jezo namesto zraka. Valjala sem se po tleh, jokala in vzdihovala, dokler nisem zaspala od joka in utrujenosti.

Poslali so me v šolo. Imela sem celo »posebne ure« pri starem, sitnem učitelju. Moj oče je veljal za izobraženca. Govoril je tudi nemški in italijanski in ni hotel, da bi se dejalo, da ne odgaja otrok tako, kakor se spodobi.

V šoli sem vse hitro in lahko umevala. Zaradi svojega živga temperamenta sem bila jako nemirna in mnogokrat me je doletela kaka kazen, ki je imela tudi doma jako stroge, težke posledice.

Prijateljic nisem imela. Kljub svoji živahnosti sem bila jako nezaupljiva. Vendar sem se čutila dostikrat hudo nesrečno in osamljeno.

Staršev nisem ljubila. Njihova surova brezobzirnost je zadušila v meni že v kali vsak nežnejši čut zanje. Imeli so večer prepir med seboj in jaz sem jim bila le nekakšen strelovod za njihovo slabo voljo.

Odkar sem hodila v šolo, sem postala nekoliko manj divja, ker se mi vsaj v šoli ni bilo treba bati očetovega ali materinega krutega pretepanja. Ali vobče nisem postala veliko boljša.

Za vsako malenkost sem bila tepena, ali pa tudi za nič, samo da me »vzgoje«, da me odvadijo trme. Moja koža je bila vedno vsa pisana in postala sem včasih skoraj bolna po takem ravnanju.

V šoli so razlagali četrto zapoved božjo: spoštuj očeta in mater! Ali jaz sem se vedno vpraševala, kako naj ljubim starše, ki me vedno samo tepo, ali kako naj spoštujem očeta kakor sveto osebo, kadar je vinjen in preklinjaje prišel domov?! Včasih se mi je zdelo, kakor da se gospod kaplan norčuje, kadar pripoveduje prisrčne besede, ganljive povestice o ljubi, dobri mamici, medtem ko je bila moja mati tako čisto drugačna.

»Kako bo vaša zlata mamica vesela, če boste pridni in ubogljivi,« je ponavljal neštēvilnokrat.

Jaz sem vselej na pol modro, na pol posmehljivo namrdala ustne. Na, kakor bi se ne vedelo, kakšne so te »zlate mamice«.

Spočetka nisem nič verjela temu vednemu pripovedovanju o ljubezni staršev, a potem, ko sem postala večja in videla, kako so druge matere svoje otroke rade imele in poljubovale, so mi vendar prišle misli, da bi vse to od krščanskega nauka

moglo biti res. Vpraševala sem se, zakaj imam ravno jaz čisto drugačne starše, kakor jih je gospod kaplan opisoval in kakor so jih imeli drugi otroci. Mene ni nihče poljuboval. Nihče me ni rad imel in razvajal, mene so le vedno z mrzlimi, neprijaznimi besedami suvali sem in tja.

»Da si mi pridna, ti nesnaga!« s takim ljubkovanjem so me pošiljali v šolo.

»Na, čakaj, ciganka, če si kaj napravila, dobiš jih pošteno,« s tem ljubeznivim zatrdilom sem bila doma zopet sprejeta. Molčala sem, a v meni sta se kuhala trma in srd, in če so opazili, so pesti in šiba plesale po mojem hrbtu.

Postala sem večja in smela sem iti k spovedi.

»Si bila neubogljiva?« vprašali so me v spovednici in povedala sem, kako sem po kotih prosila boga, da bi se staršem pripetilo kaj hudega, kako sem jih sovražila in jih gledala s hudimi, hudobnimi pogledi. Dobri, mladi gospod kaplan se je v strahu prekrižal nad tako izprijenim mladim stvorom.

Govoril mi je strašne besede iz svetega pisma, ki pravi, da krokarji izključujejo oči tistim, ki s srdom in sovraštvom pogledujejo svoje starše.

Neznanski strah se me je polastil v ozki, temni spovednici in skesano sem se jokala nad svojimi silovitimi grehi.

In ker Gospod odpušča grehe skesanim grešnikom, dal mi je gospod kaplan odvezo z mnogimi navodili in veliko pokoro.

»Pojdi in ne greši več!« mi je dejal spovednik, a prišlo je, da sem šla in zopet grešila.

S strahom sem šla zvečer v posteljo in hudo sem se bala, da bi ponoči ne umrla in prišla v strašni pekel. Moja domišljija mi je v groznih barvah pričarala ogenj in peklenščke in žvepleni smrad in sto drugih peklenških muk.

Molila sem sicer vsak večer pobožno kes nad svojimi grehi, vendar se nisem mogla premagati toliko, da bi očeta in mater prosila odpuščanja zaradi vseh neubogljivosti in pogrškov, kakor so nam priporočali v šoli.

Zdela sem se sama sebi veliko boljša od vinjenega očeta in hude, zmerjajoče matere.

Doma za šolo smo imeli velik, ograjen vrt. To se pravi, hiša ni bila naša in tudi vrt ne, bili smo le najemniki, a bili smo sami v hiši.

V vrtu je rastle nekaj pritlikavih jablan in hrušk, prav doli na koncu pa je stalo pet lepih košatih smrek. Mnogokrat sem ležala pod njimi poslušaje šepetanje vetra ali krakanje vran, ki so gnezdele gori v vrhovih. Zagledala sem se v visoko modro nebo, ki je veliko in veličastno gledalo name.

Tam pod smrekami sem si včasih vroče, strastno zaželela ljubezni in ljubkovanja. Nikogar nisem imela, ki bi me imel rad, in moje malo občutljivo srce bi se bilo tako rado oklenilo čutečega, dobrega bitja.

Z lačnimi pogledi sem gledala v globoko, jasno modrino neba in težko in žalostno mi je postajalo v mali otroški duši. Mnogokrat sem se tam na tleh jokala in se z zobmi zagrizla v vlažno, mrzlo zemljo, ker si nisem vedela pomagati v svoji žalostni zapuščenosti.

In potem sem mislila na daljne, daljne dežele, v katere so jadrani mali, svetli oblaki pod nebom. Želela sem si daleč, daleč proč, tja v dežele, kjer rastejo cvetlice in drevesa, kakršnih še nisem videla in poznala ...

Imela sem živahno domišljijo, v moji glavi je kar mrgolelo čarobnih nepoznanih kraljestev in čudežnih devetih dežel. Prebrala sem toliko pravljic, kolikor sem jih mogla dobiti, in ves veliki svet sem si predstavljala kakor zanimivo, prelestno bajko.

Bila sem jako, jako bolna.

Mati je čula pri meni in se jezila, da ji prizadevam toliko truda in skrbi.

Dolgo sem živila med življenjem in smrtjo, a naposled sem vendar okrevala. Ali bolezen mi je pustila sledi: govorila sem tako težko in nerazločno, da me skoraj nihče ni razumel, dihala sem glasno in hropeče in vsako pijačo sem morala piti z neizrečeno pazljivostjo in počasnostjo, ker mi je drugače vse skozi nos butnilo nazaj.

Nekaj časa po bolezni se mi je kar dobro godilo, vsi so bili posebno popustljivi in prijazni z menoj. Ali dovolj hitro je prišlo zame zopet navadno staro življenje, polno zmerjanj in udarcev.

Jezili so se, ker nisem čisto in razumljivo govorila kakor prej, in me topli, da se grdega, nerazločnega jecljanja čimprej odvadim.

Mati mi je očitala ob vsaki priliki, koliko noči je morala zaradi mene prečuti, koliko se je moralo plačati zdravniku in za zdravila, medtem ko je vsak krajcar, ki se izdaje zame, v vodo vržen.

»In vrhu tega ta smrkovka še jeclja, da je človeka sram! Boljše bi bilo, da bi se nihče zate ne brigal, škode bi ne bilo nobene, če bi bila umrla.«

Take in enake reči sem čula sleherni dan in na tihem sem mislila sama, da imajo prav.

Bolelo in jezilo pa me je to očitanje vendarle in nekoč se nisem mogla premagati, da bi ne dejala:

»Pa bi me bili pustili, da bi umrla!«

Zaradi te nehvaležnosti sem bila tako tepena, da dva dni nisem mogla iz postelje ...

Bilo mi je devet let in doma so sklenili, da me pošljejo v mesto v šolo. Oče je hotel nas otroke dostojno odgojiti.

Začela so se velika posvetovanja z oskrbniki, učitelji in našim župnikom in kaplanom. Povsod sem morala z očetom. Smela sem tiho poslušati vse pogovore, ki so se tikali moje bodočnosti.

Gospod župnik je nasvetoval sirotišnico v Ljubljani. Materi bi bilo prav, očetu pa ta predlog ni ugajal. Oskrbnikovka je nasvetovala uršulinke in njen predlog je obveljal. Gospod župnik je pisal tja in izposloval samo polovično mesečnino zame. Hodila sem zopet k »posebnim uram« in vsa hiša se je pripravljala na moj odhod. Čevljar mi je popravil in zašil obutev in mi napravil par novih »čevljev s knofki in na

škrip«. Šivilja mi je šivala srajce, krila in dve čisto novi obleki, eno iz črnega tibeta, na katero sem bila že vnaprej zelo, zelo ponosna. No, mati mi je zatrjevala sleherni dan od jutra do večera in z veliko vztrajnostjo, da ni malo ne zaslužim vseh teh dobrot, posebno, ko se ve že vnaprej, da iz mene ne bo nikdar nič prida.

Samostanska porta se je zaprla.

Vodili so me po velikih, dolgih hodnikih, gor in dol po stopnicah. Bala sem se teh mnogih, hladnih, tihih prostorov in tujih, temno oblečenih nun. V veliki spalnici z mnogimi posteljami, belo pobeljenimi, golimi stenami so me pustili samo. V kotu je viselo razpelo in pred njim je brlela blede, medla lučka.

»Lahko greš spat,« mi je dejala nuna, pokazala mi posteljo in odšla.

Mene je zazeblo, kakor da sem v zimi, ko sem ostala sama v tihi beli spalnici, ki je bila večja od največje sobe pri oskrbnikovih. Bilo mi je, kakor da sem se zgubila, tako pusto, prazno in tuje.

Mehanično sem slekla obleko in počasi zlezla v posteljo. Glava me je bolela in bilo mi je težko in žalostno, da sem jokala.

Okna spalnice so bila visoka, stekla z apnom pobeljena. Vsa soba je dihala strogost in mrzloto.

Jokaje sem zaspala.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus! Vstati!« Ta klic me je prebudil drugo jutro iz lepih, gorkih sanj.

Iz vseh postelj so vstajale deklice približno mojih let. Samo nekaj jih je bilo večjih, na pol odraslih, ki so morale nas mlajše nadzorovati.

Posebno v začetku mi je bilo neizrečeno dolgčas.

Pouk, ukazi, molitve, vse je bilo nemško. In ker nisem razumela, kaj so mi velevali, sem bila v večnih kaznih. Molile smo vsako uro, še poleg jutranje in večerne molitve in molitev pred obedom in po obedu, maše in rožnega venca. V obednici so med jedjo vselej brali povesti iz življenja svetnikov, med oblačenjem in slačenjem pa je najstarejša nadzornica v spalnici molila drugo molitev in litanije. Več kakor polovica nas ni niti zdaleč mislila na to, kaj moli, da me mlajše novinke z dežele nismo umele od vsega niti besede. Kričale smo z drugimi pretrgane in zmešane besede brez smisla in pomena. Tako smo v pravem smislu besede preklepetale cele ure na dan.

Zame to ni bil prijeten čas, četudi se nisem slabo učila. Prve mesece se mi je sicer pošteno slabo godilo, a ko sem za silo razumela jezik, je bilo takoj mnogo bolje. To se pravi, kar se tiče pouka, drugače mi je bilo vedno enako.

V samostanu je bilo veliko deklic in jaz sem bila ena izmed tistih, ki so bile najslabše oblečene. Nikdar nisem dobila od doma sadja ali slaščic, nikdo me ni obiskoval in nisem se mogla bahati ne s kako bogato teto ne s slavnim stricem. Moj

oče ni bil ne tak ne drugačen svetovalec, ni imel ne zatega ovratnika ne kapitala ali bogatega posestva, in moja mati še zdaleč ni bila »milostljiva«. Zaradi mene torej ni bilo treba imeti posebnih ozirov na »gospoda papana in gospo mamo« in poleg vsega so moji starši plačevali le polovico navadne mesečnine.

Ker torej nisem mogla sošolkam pripovedovati nič zanimivega, nisem niti med njimi našla posebne naklonjenosti. Nosila sem nerodne, grdo škripajoče kmetske čizme, ki so bili na petah dobro nabiti z žeblički, in zakrpane, izprane obleke. Moje srajce so bile brez čipk in vsega sem imela samo šest žepnih robcev. Če se je moje perilo ob razdeljevanju pomešalo med perilo katere druge, slišala sem vselej grde žalitve. Neko starejšo »kandidatkinjo« sem sovražila iz vse duše, ker mi je nekdanj moje spodnje krilo, ki se je ob pranju zamešalo v njene stvari, vrgla pred noge z besedami: »Pfui, wie grob!« da so se vse druge v spalnici zaničljivo zasmejale.

Neka stara Francozinja, ki smo ji rekle »madam«, je prišla vsak teden dvakrat v samostan učiti nas poklonov in manire.

Bila je nadvse vljudna, vikala je vse, tudi najmanjše, a meni je bila poosebljena hudobnost. Venomer je zabavljala čez kmete in največji ukor, največja žalitev, največja kazen pri njej je bila, kadar je kateri dejala, da hodi kakor kmet ali da se ji pozna, da je s kmetov.

Moji nerodni, hreščeči čizmi so mi večkrat prislužili take opazke. Ko sem počasno, v taktu prišla bliže in bila ravno na tem, da poskusim svoj poklon, se mi je hudobno nasmehljala

in me s priliznjeno, škodoželjno dobrovoljnostjo vprašala, če sem se v samostanu jako težko navadila nositi čevlje.

»Ah, vidi se vam, kako težko hodite obuti,« je dejala in sošolke so z glasnim smehom sprejele duhovito šaljivko stare, dobre madam.

Kolikrat sem se zunaj na hodniku jokala od jeze.

Doma niso nič boljše ravnali z menoj kakor prej, a imela sem vsaj vrt in svoje lepe smreke. Pri učiteljevih sem dobivala knjig na posodo, kolikor se mi jih je hotelo. Brala sem vsevprek, kar mi je prišlo tiskanega v roke. Z desetimi leti sem prebrala vso občo zgodovino, ki jo je izdala Družba sv. Mohorja, in še Tavčarjev »Slovenski pravnik« ni bil varen pred menoj. In Vrtcev, Večernic, pravljic in povesti cele grmade.

Moj oče je takrat bral Jurčiča. Mene so lepo rdeče vezane knjige mikale bolj od medu, a oče jih je imel vedno pod ključem. Nekdaj pa je pozabil en zvezek na mizi. Seveda sem to takoj opazila in hajd s knjigo pod pazduho in na vrt. Najprvo sem brala pod smrekami, a hkrati se mi tu ni zdelo več dovolj varno. Splezala sem čez plot in se namestila v senci onkraj ograje na majhnem gričku. Legla sem na dolgo, zasadila komolce v travo, podprla s pestmi podbradek in brala, brala »Desetega brata«.

No, usoda ni hotela. Naenkrat se je dolga bela roka stegnila čez mojo glavo in hlap! moja knjiga je bila proč. Bil je oskrbnik. Pošteno me je zatožil očetu in eno celo popoldne

sem klečala na stopnicah; če sem se le za trenutek skušala nekoliko odpočiti na petah, me je koj pošten materin sunek spravil kvišku.

Ali počitnice so hitro minevale in mene je že skrbelo, da bo treba zopet nazaj v samostan, kar je nekoč očetu padlo v glavo, da bi bilo mnogo bolje in pametneje, da se kar vsa družina izseli v mesto.

Naš prihod v mesto je bil docela nevesel.

Oče je odšel takoj v gostilno, da se je po vsej jezi malo pomiril in okrepčal, mati pa nas je obdelovala s pestmi, da smo vsi zastrašeni bojazljivo stali v kotih praznega, pustega stanovanja, v katero so postrežčki nosili našo robo.

Pozneje je prišel oče nekoliko vinjen iz krčme in takoj sta bila zopet z materjo v kregu.

Postrežčki so se smejali in zbijali surove šale – bil je grd, oduren prizor.

Ko smo ostali sami, je bilo še hujše. Oče in mati sta kričala in klela, pretila si s stoli in razmetavala hišno opravo, da smo se otroci tresli od strahu.

Začelo se je žalostno življenje. Kadar sem prišla iz šole domov, vselej sem našla stanovanje v neredu, razbite kozarce, zlomljene, raztrgane podobe po tleh. Brata sta se jokala v svojih kotih, mati pa je vsa zaripljena v obraz in z razkuštranimi lasmi glasno zmerjala in klela očeta.

Oče je bil redkokdaj doma. Pil je okrog po gostilnah in se šele pozno v noči vračal. Večkrat sem se zbudila in ga slišala, kako je v sosednji sobi klel, kako ga je mati obsipavala s psovkami.

Bilo je grozno! Vsa tresoča se, sem napeto prisluškovala glasovom, ki so prihajali iz sosednje sobe. Zastrášena in razburjena sem s široko odprtimi očmi buljila v temo. Včasih sem slišala krik, udarce, vzdihovanje, padce, hropenje ... V sami srajci sem stekla iz postelje tjakaj, kjer sta se mati in oče z rdečima, jeznima obrazoma vsa divja pretepevala. Vrgla sem se mednju, ju vlekla, prosila, branila. Oče mi je stopil včasih s svojimi težkimi čevlji na nogo, da sem imela čisto odrgnjene prste, in marsikak težek udarec je zadel mene. A v svoji razburjenosti nisem čutila nič in šele pozneje so se oglašale bolečine.

Oče je vedno trdil, da si hoče poiskati kako službo, a nikdar ni prišlo do tega. Zdaj je bil zlovoljen, zdaj bolan, večino pa opit.

Bil je v vseh mogočih pisarnah, agaturah in uradih. Ali vedno je bilo nekaj: ali on ni bil všeč drugim ali drugi ne njemu, tako da naposled ni imel ne denarja ne zaslužka.

Sli smo zopet na deželo.

Oče je najel v vasi blizu kraja, kjer smo bili prej, hišo in odprl gostilno in trgovino z mešanim blagom.

»Trgovina je dandanes še največ vredna, človek se ne žene samo za prazen nič. Trgovina in gostilna! Krčma z dobrimi vini in pošteno kuhinjo! Posebno vino, dobro, pristno vino, poštena kapljica! To je še nekaj!«

Pokušal je vina in kmalu je bil sam najboljši gost svoje gostilne.

Mene je hotel najprvo obdržati doma, a v jeseni me je vendarle poslal zopet v mesto. Dal me je k dvema starima šiviljama na stanovanje. Bilo je bolj zdravo in ceneje kakor v samostanu.

No, meni ni bilo dobro. Bilo mi je štirinajst let, bila sem velika in močna. Ljudje so dejali, da se kar vidi, kako rastem. Imela sem krasen tek, prav pristno, zdravo lakoto, ali, bogme, porcije pri mojih dveh zaščitnicah niso bile umerjene po mojem želodcu. Majhne so bile, da bi jih človek odpihnil! Tako čudno drobni krompirčki, sešteti fižoli, o mesu niti ne govorim. Samo polizek! Vsak dan sem bila lačna po štiriindvajset ur. Jojmene, zajtrk in večerja – malce cikorjeve kave pa zemlja – toliko, da me je komaj po grlu požgečkalo! Mizerija, mizerija!

In to niso bile edine bolečine moje duše!

Ah, prekratka krila, luknjasti rokavi, preozke jopice. Da, tiste premajhne, tesne, oguljene, prebite kočemajke, ki so tako rade popuščale na šivih! In čizmi! Podplati kakor iz papirja, pete kar nakrat prevrnjene, pošvedrane, obrabljene! Za čudo, koliko ima človek v petah energije! In rokavice! Hoho! Polovica prstov fuč! Kar zginili so, naj jih je človek še tako

sešival! Na vodovodu so se dale še nekaj obnoviti, kar se tiče barve in čistoče, ali z iglo jim ni bilo kaj!

In v šoli so nam pravili »gospodična« in celo moji gospodinji sta me vikali! To zasluži vsaj pet klicajev, prosim!

Gospodična!!!

Bila sem visoka, za svoja leta nenavadno razvita in marsikak gospod je na ulici pokukal za menoj.

Moje prijateljice so tudi že imele svoje častilce: dijake, kakega kadetka – najbolj v časti so bili enoletni prostovoljci.

To »čaščenje« je obstajalo največ v tem, da so se dotičniki vsak dan skozi nekaj ulic podili za svojimi »ideali«, jih sumljivo mnogokrat srečavali, ponižno pozdravljali in pisali pisemca z verzi in mnogimi sentimentalnimi vzdih. Vsi so se cedili od nesreče, klicali luno in zvezde za priče svoje ljubezni in primerjali oboževane deklice z svetlim angelom sreče.

Tudi jaz sem dobila nekaj takih pisemc, ki pa so budila v meni le pomilovalno prezirljivost. Odgovarjala sem z drobnimi nauki, pametnimi, ljubeznivimi nasveti in nikdar nisem pozabila pisma zaključiti z lepo spodbudo k pridnemu učenju, češ od ljubezni se dobivajo – dvojke.

Brala sem mnogo romanov, izposojevala si knjige od vseh strani in moji ideali so bili čisto drugačni od naivnih petošolcev. Bila sem tedaj velika častiteljica Marlittove in v moji glavi je vse mrgolelo njenih junakov.

V šoli sem si pridobila več veljave. Bala se nisem nikogar, nikdar se nisem prilizovala učiteljicam, in če se mi je zdelo,

da se mi godi krivica, povedala sem to na vsa usta brez strahu. Součenke so rade hodile z menoj, četudi sem bila glede obleke še vedno grozno na slabem. Ponosna sem bila na ugled, ki sem ga uživala med sošolkami, in vse moje težnje so bile ga kolikor mogoče pospeševati. Imela sem povsod prvo besedo; če je nezadovoljnost vladala v razredu, sem bila vedno jaz na vrsti, da ji dam odduška. Druge so vstajale potem kakor na komando, zato se mi ni bilo bati kazni.

Nekdaj je bila v šoli velika svečanost. Dobila sem tedaj prvo dolgo, črno obleko. Hm, to je bilo nekaj! Široki rokavi in žametast pas, jopica kakor ulita! In bel slamnik, bele rokavice in sončnik! Hm! Pa še nizki rumeni čevlji in črne nogavice. Ali smo bili »feš«! Jaz sem imela govoriti veliko deklamacijo. Kdo bi se za to ne nagizdal! Sla sem k prijateljici in njena teta mi je lase nad čelom in ob straneh zvila v lepe, imenitne kodre. Bogme, kar sama sebe sem rada imela! Šibka, visoka, vitka kakor jelka in krilo prav do tal. Gospodična, celo gospodična v resnici! Seveda sem deklamirala sijajno. Kdo bi ne, s kodri, v novi obleki, novih čevljih in finih belih rokavicah za petintrideset krajcarjev! Šmenta, to je bilo nekaj! Bil je god gospe predstojnice in jaz sem ji v imenu vsega razreda poklonila šopek cvetlic. Zakaj moj glas se je imenitno popravil. Ker sem poprej jecljala, navadila sem se zbog redne vaje na glasno, doneče govorjenje. Moj glas je kar grmel po

velikem, širokem samostanskem hodniku. In čist in jasen je bil, da mi je gospa predstojnica izrekla posebno zahvalo. Šla sem potem še nekaj na sprehod s sošolkami v Lattermannov drevored in pod Tivoli, kjer je neka Ločnikova »špendirala« za nas pet čokolad s pecivom. Bil je sijajen dan!

No, doma sta me moji gospodinji nekaj nezadovoljno gledali. Na vsa svoja vznesena, bučna pripovedovanja sem dobivala kratke, suhe odgovore, zvečer pa je starejša pozvala mlajšo, naj kaj bere. In mlajša je vzela knjigo »Življenje svetnikov« in brala povest o sveti Rozi Limanski, ki je imela velike, lepe lase, a si jih je odrezala, ker so lasje mladim deklicam mnogokrat »peklenska veriga«, s katero jih peklenšček vleče v pekel ... Tako je bil zaključen prvi dan, s katerim sem bila povsem zadovoljna.

In vendar nisem bila tako slaba. Malo je človek menda lahko navihan! In v meni je bilo včasih toliko življenja, da sem menila, da se razletim, če ne uporabim tega bogastva za kako veliko, famozno norost. Vedno je bilo kaj na programu. Koliko je bilo samo v šoli vrišča! Imele smo dva tabora: slovenskega in nemškega. Prvi je bil v veliki manjšini, a gotovo je bil bolj energičen. Na zadnjih klopeh je kraljeval in spomladi smo odtrgale brezštevilo cvetov lip na Poljanskem nasipu za dostojno opravo našega kluba. Nasprotnice so nosile vsak dan čudovite šope plavic v šolo, ki smo jih vselej brez usmiljenja zaplenile in uničile, kjerkoli smo jih mogle zaseči.

V odmorih in pred uro so se bili razgreti besedni boji. Slovani in Germani, hej, vso zgodovino smo prebrskale in

menda nikdar pozneje nisem vedela toliko slovanske zgodovine in slavnih imen kakor tedaj. Pif! Paf! Kakor bombe so treskala imena iz naših vrst in kar zaropotalo je od navdušenja, kadar smo naše nasprotnice za hip ugnale. Tam jih je bilo seveda več, ali kje je bila njihova navdušenost proti naši! In me smo imele imenitne glasove, in če drugače ni šlo, tolkle smo z ravnili po klopeh, da je bil pravi sodni dan v razredu.

Nune so, kakor je že bilo, pritezale te sem, one tja.

Ljubljenke nasprotne stranke niso bile všeč nam in naše ne onim. Učiteljica risanja, ročnih del in računstva je bila odločna Nemka. Ali znale smo jo jeziti. Imele smo narisati neko zavijanje traka v poljubnih barvah. Me »slovenske« smo se seveda domenile v en dušek, da narišemo trobojnico. Da bi še bolj bodla v oči, smo ozadje počrnilo s tušem. Ali je bilo veselja, ko smo oddajale svoje risbe in so se nunine oči vedno bolj jezno svetile! Me smo nedolžno skomigavale z ramami in se sklicevale na »poljubne barve«, medtem pa smo se ščipale in suvale od radosti.

Dobile smo novega kateheta. Prejšnji je bil jako priljubljen. Bil je prijazen in dober, vse smo ga spoštovale. Novi nam ni bil všeč. Bil je debel in rdeč v lice in nekako čudno se nam je predstavil. – Ni nam znal imponirati. Bogme, to ni tako lahko: brzdati kakih trideset, štirideset štirinajst, petnajst in šestnajstletnih živih, navihanih deklic! Vse si domišljajo čudne stvari o svoji popolnosti in pretežju, norčevanje in posmihanje je njih element. Novi katehet ni našel milosti

pred našimi očmi. Drugo uro je izpraševal. Pokazal je s prstom na eno v prvi klopi in dejal:

»Ti, povej mi kaj iz liturgije, na primer o mašnih obredih!«

Ta se ni niti ganila.

Razred pa je ostrmel. Nas, nas v osmem razredu in tikati?! Nezaslišano!

»No, ti tamkaj!«

Sedela je kakor pribita.

Gospod katehet pa je zardel. Pokazal je na drugo, tretjo – nič! Vse smo sedele kakor kipi. Nenavadna tihota je bila v šoli. Mater Rafaela, ki je pri veronauku vedno sedela v zadnji klopi za posebno nadzorstvo, kašljala je opominjevalno, preteče. Sedela je v moji bližini in jaz sem škodoželjno opazovala, kako ji je znoj stopal na lice. He, da bi si dale kratiti svete, privilegirane pravice našega razreda?! Nikdar!

Tretjo uro nas je gospod katehet vikal.

V slovo me je treščilo še nekaj drugih dogodkov. Julij je bil. Vse je dehtelo po poletju in krasnih, jasnih dnevih. Bilo je pa tisto leto slavje tristoletnice zmage Slovencev pri Sisku. Na Kozlerjevem vrtu v Šiški je stalo polno mlajev, barak, odrov. Vino so točili in pivo, dve vojaški godbi sta igrali razne slovenske komade. Šolarji iz Ljubljane in okolice so marširali v dolgih vrstah na slavnostni prostor, kjer so jim delili pecivo, slaščice in spominke. Posamični razredi so nosili različne

papirnate kape, nekateri so imeli brke, čake in bridko sabljico ob strani. Bil je cel direndaj. Seveda tudi veliki ljudje. Od svojih gospodinj sem se hvala bogu kmalu zgubila, pridružila sem se nekaterim sošolkam, ki so se s svojimi mamami in tetkami sprehajale po drevoredih. Dame so nam bile kmalu prepočasne, preresne, prerezervirane. A v nas je gorelo navdušenje. Na, in zdaj stopicaj pod mnogoštevilnim nadzorstvom, ne oziraj se, ne smeš se preveč, ne hodi tjakaj, ne hodi sem! Naša srca so si zaželela svobode. Zarota je bila na mig sklenjena in v petih minutah smo izgubile resnejši del naše družbe. Oh, ali se nam je srce smejalo od radosti. Povsod nas je bilo polno. Ali pa je bilo tudi dela! Vse polno zastav, govornikov, iger, godbe. V zraku so odmevali »slava« in »živio« klici. Tu je treba ploskati, tam vpiti. Oh, in tista imenitna gneča, ki nas je zanašala okrog kakor valovi barko. Držale smo se pod pazduho, se hihitale, gestikulirale, topile se od veselja in ponosa. Slovenci! Slovenci! Srce nam je poskakovalo od tristoletne slave! Ali je bil to dan!

Bile smo vse zaprašene, imele smo pohojene, odrte čevlje, razkuštrane frizure, pomečkane slamnike, bile smo vroče, potne, trudne. Zvečer pa sta nas doma, vsako po svoji vrsti, čakala ploha in grom.

Ali kaj nam je delo! Drugi dan smo šle v zakristijo stolne cerkve gledat plašč Hasan paše. Iz posebne prijaznosti nam je cerkovnik dovolil potipati staro svilo. Oh, naše prsi so se širile od poguma in ponosa, kakor da bi bile na svoje roke podavile vsaj ducat krvoločnikov!

Nedolgo zatem je bil vseslovenski shod Sokolov! Vse dame in gospice so nosile pentlje v narodnih barvah. Moja črna obleka in žametasti pas sta bila kakor nalašč. Dela sem si fino, lepo trobojnico pošev čez pas. In šle smo. Bila nas je cela kolonija. Vse tiste iz šole, ki smo hotele videti zmago-slavje naše narodne zavesti. In bratje Sokoli so bili ljubeznivi. Stale smo ob potu žarečih oči, zardelih obrazov, vznesene, razburjene. Nekdo iz njihovih vrst je pogledal na nas in zaklical: »Živele Slovenke!« in ves oddelek je zagrmel za njimi: »Živele Slovenke!« In vsi so gledali na nas! Umirale smo od blaženstva. Ta čast, to navdušenje nam! Nam, učenkam osmega razreda uršulinskih šol! Nam, posebej nam! Ah, ah! Bile smo pijane od ponosa, navdušenja! Naši obrazi so sijali srečo in zadovoljstvo! In godba je igrala slovensko koračnico »Naprej, zastava Slave!« Kdo bi se premagoval. In korakale smo v taktu z njimi in kričale: »Živio!« in »Slava!« iz vseh grl. Slavnostni nagovor pred magistratom, šopki, cvetlice, ki so deževale z oken, in veliki lovorovi venci in lipovo cvetje, ki je frčalo od vseh strani na sokolske zastave in trobojnice, in vihranje zastav v zraku! Pred hišami nemškutarjev se je vpilo: »Pereat!« »Dol!« Z zadoščenjem smo družile svoje glasove s klici množice. Bilo nam je, da se mora vse zrušiti, vse trepetati, vse zginiti, kar ni naše, slovensko, kar je zoper nas, kakor pred trombami Izraelcev pred Jeriho. V Zvezdi je skočil neznan deček predme, mi iztrgal trobojnico izza pasu in jo vrgel v prah. Ali že ga je prijel neki gospod za ušesa, priložil mu od desne in leve nekaj milih, pobral trobojnico in

jo s finim poklonom izročil meni. Da, in gospod je imel zlate naočnike in cilinder!

V šoli pa je zaradi teh dogodkov naša stranka zadobila posebno spoštovanje in veljavo.

Bilo mi je petnajst let, bil je čas, da doma kaj pomagam in da pokažem, kakor je oče dejal, ali je denar, ki ga je izdal zame, res zastonj izdan ali ne.

Koj drugi dan sem nastopila svoj posel. Oče mi je kazal, kako se sladkor dobro in ročno razbija in stehta, kako se platio in katun hitro odmeri in zлага, kje so trakovi, kje poper, kje druge stvari, po čem se prodaja moka, sol, kava. Razložil mi je numeracijo na škatlah, zabojih, blagu, pokazal mi račune in knjige in mi povedal, kako se zračuna lastna cena, koliko se ceni, koliko se sme morebiti popustiti in tako dalje. Dobili smo tisti dan nekaj robe, morala sem torej pomagati računati vozarino, numerirati metle, razvezati škatle in vso tisto drobnarijo: pipe, nože, mošnjičke, glavnike in tako dalje, vezati v lične zavitke ter jih razvrščevati po policah.

Pozneje sem šla v klet, tam mi je mati pokazala, kje je belo, kje črno vino, kje leže steklenice s pivom, kje stoji soda voda, kje je slivovka, kje droženec in kje je naravno žganje: navadni janeževci. V shrambi so mi še pokazali kruh, klobase in kuhano slanino. Povedali so mi ceno za vse in zabičali, da pazljivo natančno tehtam, merim, režem in da se posebno v

računih ne motim. Dobila sem velik predpasnik iz modrega platna z belimi rožami in majhno usnjato torbico, za uho sem si zataknila svinčnik, rokave pa sem si malce podjetno zavihnila.

Oče je imel kakor prej tudi še zdaj agenturo neke požarne zavarovalnice, poleg tega pa se je razumel tudi na razne prošnje, tožbe, pobotnice. Župan in učitelj, ki je opravljal tudi pisarniška dela na občini, sta ga mnogokrat vpraševala za svet, prav tako so se tudi kmetje radi zatekali k njemu, če so dobili kako vabilo ali drugo pismo od oblasti v vojaških stvareh. Imel je polno omaro takih knjig: obrtni red, lovski in poljski zakon, več zvezkov »Samoadvokata« in drugega ter celo kopo obrazcev. Pokazal mi je vse te stvari. Obrazce sem morala vse prepisati in pozneje mi je sam narekoval, če je prišla kaka taka stvar na vrsto. Pisala sem tudi pisma vaščanom in se naučila delati obrise in načrte za hiše in stavbe. Delala sem prošnje posestnikom za oproščenje davkov in vloge malim obrtnikom na okrajno glavarstvo za obrtne liste. Ljudje iz vasi so hodili k nam vpraševat zaradi davčnih opominov in oče jim je rad pismeno pošiljal za majhno odškodnino davke na davkari jo, da jim ni bilo treba hoditi v tri ure oddaljeni trg. Radi so dali tisti groš ali desetico.

To novo življenje, občevanje z ljudstvom, redna, različna opravila, trgovanje v prodajalnici – vse to mi je jako ugajalo. Bila sem prav otročje vesela. Zdela sem se zdaj že precej modra, tehtna oseba in kmalu sem bila urna, zgovorna, šegava in priročna kakor le kak star, izkušen, spoštovan trgovec v okolici.

Ali stvari so se kaj hitro zasuknile na slabšo stran. Oče, ki je že sploh v presledkih, nekako četrtno popival, se je zopet vdal pijači. Bilo je kakor nekako prekletstvo: pil je cele tri tedne neprenehoma, dan na dan. Skoraj nič ni jedel, samo pil, pil venomer, da niti za nekaj trenutkov ni prišel iz omotice. Mati je godrnjala, se jezila, prepirala, ljudje pa so izostali.

Pa so prihajali vedno novi računi. Dobila sem ključ od blagajne in tam sem našla kaj nemilo presenečenje. Malo, malo denarja, a v knjigi polno neplačanih računov. Začele so cepati še menice in meni se je zasvetila vsa resnoba našega položaja. Tu se je podaljšalo in tam, da se je vse počasi rinilo naprej.

Bili so prav žalostni, pusti dnevi. Oče je v vedno krajših presledkih vedno bolj popival. V hiši je bil večer kreg in prepir. Oče in mati sploh nista več drugače govorila kakor s kregom, oponašanjem, očitanjem in psovkami. Največje žalitve, vse intimne, stare, pozabljene stvari sta si metala pred ljudmi v obraz, v gostilni – da jih je lahko slišal svet.

Mnogokrat bi se bila od sramu najrajši pogreznila v zemljo, a vendar sem morala prodajati, streči, smejati se, šaliti, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.

Mnogokrat so prišli k nam tudi izobraženi gostje in potem sem se v duhu naravnost zvijala od sramu, če je oče v njen hodil od mize do mize in pil gostom vino iz čaš.

Komaj sem požirala solze, a vendar sem se morala smejati in zbijati dobre, smešne dovtipe.

Moj smeh je bil sicer nekoliko razglašen, a med žvenketanjem kupic se to ni opazilo. Nihče ni videl, kako so me oči žgale od nejokanih solz, medtem ko je vse mislilo, da se mi življenje in brezskrbnost krešeta v očeh.

O, jaz sem se znala prav dobro pretvarjati, veljala sem za veselo, veliko, a še otročje dekle.

Naši stalni gostje so mi dejali »backfisch«, kar pa mi ni bilo nič všeč. Smejali so se moji jezici in imeli vedno mnogo krika in vika z menoj. Znala sem se njihovi nagajivosti prav dobro ubraniti in nihče mi ni zameril, če mi je včasih v šali ušla kaka bolj pikra in ostra. Seveda se ni nikomur sanjalo, da je imel »backfischchen« vsak večer jako resne misli in prav nemile skrbi.

O, jaz sem prav kmalu vedela, kaj je življenje!

Tisti čas sem postala tudi sama grozno razdražljiva in razburljiva.

Če me je mati zmerjala, nisem več molčala, in če me je hotela tepsti, sem se branila strastno, v jezi in sovraštvu. Ako sem morala zaradi ljudi molče trpeti njene grde, surove psovke, s katerimi me je obsula vselej za najmanjšo stvar, če sem morala tiho prenašati njene sunke, sem imela pozneje grozne, strašne navale. Vila sem se po tleh in se bila po glavi,

obrazu, povsod. Moj srd je moral podivjati, pa sem se sama bila s pestmi, dokler me ni vse bolelo.

Prestrašila sem se teh navalov, ko sem se zopet streznila, in sveto sklepala, da ostanem mirna, da se nikdar več ne vdam takim divjim čustvom. Ali mati je znala s svojimi psovskami vedno znova zbičati mojo kri do nezavestnega divjanja. Do krvi sem si grizla roke, samo da sem molčala. Oh, moj bog, bila sem tako nesrečna!

Morala bi bila imeti angelsko potrpežljivost, da bi bila mogla trpeti vse tisto.

Grozen obup se me je včasih pollašal. »Zakaj pa vse to?« je kričalo v meni. Želela sem si smrti, konca. Moj bog, tako življenje, tako življenje, nevredno človeka! Zveri se ne davijo med seboj, se ne sovražijo tako strastno, divje, kakor smo se sovražili mi včasih. Se pes zalaja, če ga suneš! A tu oče, mati in otroci! Vse se je bilo med seboj, sovražilo. Groza! Družina! Haha! Družina, v kateri so divjale vse peklenške muke. Kako more živeti ljubezen, kjer se vsak trenutek kolne, bije, psuje! O, sovraštvo nas je objemalo! Bili smo družina in sovraštvo se je skrivalo v najglobokejše kote naših bitij in le včasih je privrelo na dan, siknilo je kakor strup, kakor smrdeč žveplen plamen. Živeti v takem ozračju – je li to res življenje?! Je li človek res človek, če vse divja krog njega, če vse divja v njem?! In ali je človek, če trpi, molči, pozablja kakor pes?!

Krvave solze bi mi morale liti iz oči od žalosti, jeze, srda. In čutiti svojo slabost, podlegati strašni, kruti moči, ki se igra s teboj, ki se ti roga, smeje! Niti sebe ne imeti v svoji moči, v svoji volji?

Strašno!

Drugi so umirali v vasi, zakaj ne jaz, zakaj ne jaz?!

Kaj imam sedaj, kako bom mogla imeti kdaj srečo, kaj mi je do življenja?!

Mati je preklinjala očeta, da naj se strgan vlači okrog, naj umira od gladu, in jaz sama sem se kopala v teh kletvah.

»Prekleta! Prekleta!« je kričala včasih mati v divji, brezumni ekstazi. »Prekleta! Poginila, segnila!! Če je bog v nebesih, ne dal ti nikdar sreče, preklel te, uničil, ugonobil!«

In v divjem strahu, v nadčloveški jezi sem rohnela jaz: »Molči! Molči!«

Tulila sem, da zadušim njen glas, ali če bi bila zemlja grmela, slišala bi bila dalje:

»Če je bog, ne sme ti dati sreče! Ne sme, nikdar!«

In jaz sem tiho besnela, zvijala se od razburjenosti. Za kaj me preklinja, zakaj?!

Ker ji odgovarjam, ker ne molčim?!

A kako naj molčim, kadar zliva name smrad svojih psovk, kadar misli o meni, svojem otroku, najhujše, najostudnejše, najgrše, kako naj molčim?! Človek sem, čutim!

Vse sem odpustila vsem ljudem, svoji materi nisem vsega!

Pa ne mislite, da je samo ona taka mati. Haha! Na tisoče, tisoče je takšnih! Ko bi vsi vrgli z obraza običajne krinke, ko bi si olupili duše sentimentalnih laži, videli bi, da ne zna nihče tako globoko žaliti, raniti kakor mati. In če se mora odpuščati staršem žalitve, zakaj?!

Ali me ne boli bolj, kadar me grdi, blati najbližji, ki bi mu morala biti sveta nedolžnost

moje duše, mojega srca, kakor če kdo, ki mi je popolnoma
ravnodušen, sika svoj strup name?

Naučila sem se umevati sebe in druge in vsakemu dejanju iskati vzroka. In mnogo mi je postalo jasno. Moji spomini na domače ognjišče so se polepšali. Ostal je nekak transparent nežnih, negotovih barv in zbrisanih kontur, ki prijazno zakriva ozadje. Oče ni ljubil matere in ona ne njega, pa ni moglo priti drugače. In tisto pijančevanje očetovo in materino razgrajanje vidim v drugačni luči. Vklenjena sta bila v majhno, ozko ječo in bila sta ob stene in besnela nad vsem in nad seboj. Mnogo pokopanih moči je moralo biti v njiju, da sta se tako dolgo upirala usodi, da sta imela vedno moči za nove izbruhe svojega bitja. Umem ju morda bolje, kakor se umeta sama – če sta sploh kdaj poskušala to – in ker ju umem, spoštujem ju bolj kakor kdaj poprej. Naučila sem se spoštovati moč in naj se tudi kaže le v razdivjanih strasteh; tiste pokorne, mirne, hladnokrvne duše, ki nič ne čutijo, nič ne greše, ki samo molče v potrpežljivi, topi, bedasti neumnosti in otrpnjenosti, take preziram.

Nisem prišla hitro do tega; dolga je bila moja pot, posuta z ostrim kamenjem. A to je dobro. Duša se zbujaja in mileje mi je, da so moji spomini temni, polni sence in noči, kajti ob jasnih dneh duše spe – morda srečne sne, a spanje je in sni so, meni pa se je hotelo življenja.

Misterij žene

Sama je sedela v sobici. Zunaj je naletaval sneg.

Bila je stara, imela je bele lase, lice pa ji je bilo nagubano in razorano.

Gledala je skozi okno, kako je padal sneg, in mislila.

– Čudno mi je. Kakor da bi se bila pehala na visoko goro. Vsa zmučena sem hodila po potu, moje noge so krvavele, raz čelo mi je lil znoj. In vedno sem šla naprej, zakaj gori na vrhu gore je bil moj cilj in vedela sem, da je ondi polno krasote. Sla sem potrpežljivo, vedno, vedno kvišku, padala sem, moji udje so bili razpraskani, odrti, ali v srcu mi je živelo upanje in moje oči so se svetile od vere. Tamkaj gori bo krasno! In zdaj stojim vrh gore, v duši pa mi je pusto. Moje oči ne vidijo krasote. Samo megla se razteza nad menoj, krog mene in pod menoj. Sama, v strahu stojim vrh gore in čakam, da se zgostijo megle, da me stisnejo, uduše, da izginem v teh težkih, sivih gmotah ...

Tako čudno mi je. Hodila sem skozi življenje po težkih, trnovih potih. Ginila sem od muk, a šla sem vedno dalje, moje

srce je bilo polno nad. In vse nade so se zrušile v temo, v veliko, sivo resignacijo. Ne hodim dalje. Na cilju sem, žalostnem, neveselem. In čakam!

A ne sreče. Samo časa, da zaspim ...

Moža sem imela. Hodil je k meni domov, pri meni ni živel ... Imela sem z njim otroke. Morala sem jih dojeti, streči jim – ko so odrasli, so odšli v življenje. Dolgo sem rodila vsako leto otroka – kos sebe, in dolgo so potem odhajali, vsako leto.

Dolgo sem čakala sreče, a na cilju nisem videla krasote. Meglo, veliko, gosto, topo meglo, ki je krila težke, krvave stopinje mojih nog. In ves moj napor je bil oskrunjen in osmešen.

Niso mi pokazali prave gore. Hodila sem na goro, na katero hodi živina. Rodila sem in robovala – jaz, človeška živina! In menila sem, da hodim na sveto goro človeških duš!

Starka se je prezirljivo nasmehnila. Prihajale so ji zadnji čas čudne misli. Domišljala si je, da se ji je duša prebudila šele zdaj v megli.

Zunaj je naletaval sneg.

Temno, deževno jutro je bilo. Prva zora je blede svetila skozi okna. V nizki izbici je plaval težek, vlažen zrak. Polno nagih teles se je kopalo v njem. Ležala so po tleh, na umazanih, smrdečih blazinah, njihovi dihi so zastrupljali zrak, iz njihovih udov se je kadil pot. Bili so suhi udje izstradanih otrok. Vsevprek so ležali in njihove raztegnjene roke in noge so večale njihovo število in zdelo se je, kakor da jih je cele

kupe. Bilo jih je devet. Najmlajši je ležal na slamnici prav tik postelje, na kateri sta ležala mož in žena, in zdaj je zajokal.

Žena je tiho vstala, vzela ga v naročje in ga dojila. Njene tope oči so buljile v siva okna. Bila je zmučena in zbita, grda, uvela ženska. Pred desetimi leti je bila čila, mlada, a zdaj je imela devet otrok. Položila je malega nazaj na tla in obsedela na kraju postelje. Mož se je zbudil.

»Koliko je ura?«

»Štiri bo.«

Vstal je. Po osemnajst ur je delal na dan, a njegovi otroci so stradali. Sovražil jih je že; nikdar niso bili siti.

Žena je premišljevala. Kakor da bi hotela nekaj reči, a se boji. Gledala je okrog po otrocih in tudi njen pogled ni bil prijazen. Stradala in mrtvila se je zanje, vse moči so ji ukradli, a bili so nenasitni. Narasli so zanjo v strašno prekletstvo, v veliko breme, pod katerim je poginjala in umirala vsak dan. In zdaj ...

Sklonila se je k možu in mu hripavo, pretrgano govorila.

Nemo se je sesedel. Bil je že oblečen, in ko je vstal in odhajal, siknil je v groznem odporu proti neki bestialni, peklenški moči svoji ženi v obraz:

»Psica!«

Molčala je, le njeno telo se je streslo. In ko se je čez trenutek vrnil mož in jo molče objel, dejala je tiho:

»Vidiš, res je, ali jaz ne morem.«

Obupen jok je bil na umazana, rosna okna.

Tiho je sedela v kotu tramvajskega voza. Stara in sključena in bolna. Njene stare, trde, posušene roke, polne brazd in žuljev, so drhtele na njenih slabih kolenih. Vele ustnice so se bolestno zatezavale nad brezzobimi čeljustmi. Njeno razora-no lice je bilo rjavo in hrapavo kakor staro, zgrbljeno usnje in njene oči, zalite s krvjo, so ugasle počivale v globokih jamicah kakor dve stari, črni pogorišči.

Voz se je v enakomernem taktu gibal dalje, kopita konj so glasno peketala po kamnitem tlaku.

Stara ženica v kotu je vzdihnila. Peljala se je v bolnišnico. Njene udrte, izsušene, stare prsi so bile polne boleti in gorja. V možganih pa ni bilo misli. Otrpnili so in otrdeli. Prej nek-daj je mislila in vpraševala. Zakaj, zakaj? Zdaj že dolga, dolga leta ne več. Bila je natančna kakor avtomat, tiho in ubogljivo je stopala v svojem tiru kakor tramvajski konj. Ni vedela drugega o svetu, kakor da so v njem velike tovarne. Mlada dekleta se sučejo krog strojev in režejo papir, kakor ona nek-daj. Ko pa ostare in niso več natančne in zanesljive, smejo zbirati cunje, nositi les in pobirati trske. In če zbole, smejo v bolnišnico, kjer dobe lepo, čisto, belo posteljo in jesti. Enkrat je bila že tamkaj in vseč ji je bilo. Zdaj gre zopet. Morda bo smela ostati dlje ondi v beli, čisti postelji. Jako je bolna, o! da, jako.

Voz se je močno stresel in obstal. Krik se je začul in ljudje so silili iz voza.

Tudi ženica je zlezla iz svojega kota in počasi plezala venkaj. Na cesti je ležal konj, prav pred vozom. Tramvajski konj

je bil, med vožnjo je pal na tla. Ležal je na tleh in vse mišiče so mu trepetale. Ženica je stopila prav blizu. Kako so se mu tresle mišice! In glavo je imel sklonjeno. Gledal je predse na tla. Prav med vožnjo je pal, vsa oprava je bila še na njem. Suvali so ga in tolkli, da bi vstal, a on je ležal in ni se ganil, le mišice so se mu še bolj tresle in glavo je sklonil in pogledal na ljudi. Njegove oči so bile ugasle in meglene in čudno so se svetile, kakor od solz.

V otrplih možganih stare ženice se je rodila slaba, nejasna misel. Počasi se je vlekla dalje – do bolnišnice ni bilo daleč. Njena brezzoba usta so topo mrmrala:

»Kakor ta konj. kakor ta konj.«

Nihče ni razumel.

Bilo je naravnost neumljivo. Osemnajst let je bila stara, tri mesece omožena, lepa, krasna, njen mož je bil bogataš in le malce v letih in debelušen, da se je komaj videlo. Skočila je v vodo. Kar tako neki dan, brez pisem, brez scen. Prav nič se ni čulo o kakšni tajni, prepovedani ljubezni, o kakšni drugi, skrivni nesreči. Odšla je iz salona, prav, ko so se gostje poslavljali, in šele drugi dan so jo našli v vodi pri jezeru. Njen mož ni razumel in ne sorodniki ne znanci – nihče ...

Ali da, da.

Nekatere mlade, lepe žene malce priletnih, debelušnih, bogatih gospodov so razumele.

Ali molčale so.

Molčale so, kakor mrtve, gluhe stene njihovih spalnic, ob katere se je zaganjal neskončen, brezglasen stud, molčale so, kakor zrak, ki so vanj dihale svoj neizmerni, potuhnjeni gnus.

Molčale so, oblačile se v svilo in vesile nase zlato in dragotinjne, zakaj voda je globoka in smrt tako strašna!

Prišla je iz šole. Sedem let je bila stara.

»Pojdi zibat!« ji je dejala mati, »Tonček gre lahko na dvorišče.«

Tonček se je šel na dvorišče igrat, ona je zibala najmlajšega brata. Njen prosti čas ...

Prišla je domov. Bila je stara dvanajst let – po hišah je raznašala časnike. Pri materi v kuhinji je sedel Tonček. Tonček je služil pri peku in raznašal žemlje.

»Raznesi ti v naši ulici pecivo,« ji je dejala mati, »Tonček naj se nekoliko pogreje.« Bila je namreč zima.

In ona je vzela košek in šla zopet ven v zimo, da se Tonček lahko pogreje. Njen prosti čas.

Prišla je iz tovarne. Devetnajst let ji je bilo. Po dvanajst ur na dan je bila v tovarni.

»Skuhaj nam večerjo, lačni smo,« je dejal oče. Matere ni bilo več – umrla je bila.

Ona je šla in skuhala večerjo za očeta in brata in zase. Pri večerji je dejal oče:

»Jutri je nedelja, zašij mojo obleko za delavnik.«

»Pa še najino pokrpaj,« sta se oglasila brata.

Drugi dan so oče in brata pili v krčmi. Treba se je malo pokrepčati. Ona je sedela doma in jim krpala raztrgane suknje. Njen prosti čas.

Prišla je domov. Bila je omožena, imela je dva majhna otroka: nekaj mesecev in dve leti ... Mož je hodil v tovarno,

ona je stregla po hišah dopoldne, popoldne je pazila na svoja dva otroka in na tri male od sosede, ki je popoldne gladila po hišah perilo. Pazila je na otroke in plela nogavice za prodaj ... Ni vedela, kdaj je njen prosti čas, ali dopoldne, kadar leta umivat in pospravljat od hiše do hiše, ali popoldne, kadar sedi doma in plete nogavice in ne sme vzeti svojih otrok v naročje, da se ne zamudi ... Niti male, smešne, dveletne deklice ne, ki je že poskušala zibati ji dojenca.

Njen prosti čas ...?!? ...

Bil je eden od stotisočerih.

Idealist je bil. Brez prestanka je fantaziral o svoji mladi, krasni ljubici.

»Vidite, ona je zame tako visoka, tako sveta. Nobena nepoštljiva misel o njej se ni rodila v moji duši!.«

Poslušala sem ga in se nasmehnila.

»Kak idealist ti je,« sem mislila in bilo mi je nekako dobro – lepo v srcu.

Zadnjič je mnogo govoril o sebi. Vse je povedal. Koliko denarja je že zabil v razvpitih hišah.

»Za božjo voljo, in vi ste zaljubljeni idealno?!«

»No, da, to je povsem nekaj drugega.«

»Vi ste zaljubljeni in še zahajate tja?!«

»No, da, kaj potem! Vsi delamo tako. In končno, kaj pa naj delamo?! V tistem našem primorskem gnezdu ni nič družbe, nič zabave, torej. To je čisto naravno,« je dejal z neprimerljivo ravnodušnostjo. Videlo se mu je na obrazu, kako je miren.

»A vaša draga?!.«

»Ona je zame tako visoka, tako sveta ...!« Bil je ves razvnet
in navdušen.

V srcu me je bolelo.

Kaj smo ženske takšnim stotisočerim moškim?

Angel ali zver.

Le človek ne.

Zločin

Tiste dni pred božičem je bilo in stari Podkrajec je v izbi izplačeval posle. To je bilo tako navada pri njegovi hiši, da so dobili vsi svoj denar že pred božičem. Drug za drugim so prihajali iz prostorne kuhinje, v kateri je stala njih velika dolga miza v kotu med okni. Po redu so hodili: najprej veliki hlapec pa mali, potem pastir, pozneje ženske.

Eva je bila zadnja, zakaj od žensk je bila najmlajša pri hiši.

In gospodar ji je odštel, kar ji je šlo. Prezirljivo se je zasmejal, ko ji je porinil tiste denarje preko mize.

»Saj se ne boš več udingjala pri meni, kaj?«

In ko je dekle molčalo, vse rdeče od zadrege in jeze, je nadaljeval:

»Pa zakaj si bila tako trda z mano, zakaj si mi zbežala vselej, kadarkoli sva bila na samem?«

Eva je hotela pobrati denar in oditi, ali Podkrajec je položil svojo silno roko na tisti njen bori celoletni zaslužek.

»Pa zakaj se ne bi malo pomenila?! Vidiš, če bi bila pametna, pa bi zdaj priložil še en petdesetak ali pa še dva, zakaj jaz

nisem umazanec. No, ali morda sem ti bil prestar, kaj?! Kdo pa je tisti?« je vprašal z neskončnim zaničevanjem v glasu.

»Vaš sin!« je siknila ona.

»Hahaha!« se je zasmel. »Glej ga no golobradca! Pa nemara še kdo drug, e?«

»Vaš sin, samo vaš sin!« je kričala v togoti. »On me je zapeljal, on! On je dejal, da me vzame! On bo oče otroku! On!« In še enkrat mu je vrgla v obraz: »Vaš sin!«

Podkrajec pa se je zopet zasmel.

»Haha! Imenitno si si izmislila. Samo ne pojde, dekle, motiš se!«

Dvignil se je, odprl vrata v vežo in zakričal, da se je slišalo po vsej hiši: »Jože!«

Potem se je obrnil nazaj k njej in pokazal na denar na mizi: »Vzemi si te krajcarje, ker pozneje menda ne bo časa!«

Vzela si je dnino celega leta, jo zavila v robec in spravila v nedra.

Zdajci je vstopil Jože. Njegov obraz je bil nekako rdeč in oči so mu nestalno begale okrog.

»Kaj je?«

In stari Podkrajec je sedel nazaj na mizo in pokazal s prstom na Evo: »Pravi, da si ti tisti, da boš ti oče!«

»Eden od tistih!« se je porogal Jože s hripavim glasom. »Haha! Človek je vendar mlad, in če je priložnost v hiši in če drugi ...«

»Lažeš!« je zakričala ona in dvignila pesti.

»Haha! Saj se ve, iz kakšnega rodu si! Vsi so te imeli, cela vas.«

»Lažeš! O ti ...!« Skočila je proti njemu in ga zagrabila za suknjo. »Ti veš, da si ti! Ti edini! Ti veš, da drugega še pogledala nisem! Ti veš, kako si me zaklinjal, mi obetal, da me vzameš, a ker sem tako – se me ogiblješ, ne pogledaš me! Zatajiti me hočeš! Ali ne boš me, ker me ne moreš!«

»Saj se ve, kaj si! Saj se ve, kaj je tvoja mati! To je v krvi!« Zgrabil jo je za roke in jo odrinil, da se je opotekla.

»O ti lažnivec! Krivoprisežnik! Da se ne bojiš boga!« je kričala na ves glas.

Stari Podkrajec se je hudobno smejal. »Samo kriči! Ha ha! Rada bi ujela kakšnega osla na limanice!«

Ona pa je kričala dalje: »Vsej fari povem! Ti krivoprisežnik! Zapeljivec! Goljuf! Oh, jaz! In jaz sem verjela, sirota!«

Njen glas se je prelomil v pretresljiv, obupen jok.

»Ven jo spravi!« je dejal stari sinu.

In Jože jo je pograbil za ramo in jo sunil skozi vrata, da je padla v veži na tla. Potem se je odpljunil in dejal: »Fej! To ima človek od tega, če se peča s takimi!« Po

gledal je proti očetu, ali oba sta se obrnila vstran, ko so se jima ujele oči. Spoznala sta se.

Eva je šla domov, to je proti stari, na pol razpadli bajti zunaj vasi, kjer sta stanovali njena mati in stara mati.

Lepo dekle je bila še zdaj v skrbeh, sramoti in nesreči, ki jo je zadela. Oh, in tako pred pol letom je bila kakor nedotaknjen cvet, vse se je bleščalo na njej od mladosti, krasote in

veselja. Kakor dve sončni iskri so bile njene oči, kakor baržun njena lica. In srce srečno, mlado, veselo, zadovoljno. Po celi vasi je donelo njeno petje, povsod se je oglašal njen smeh. In moški, kakor ponoreli za njo! Kamorkoli se je obrnila, povsod so prežale moške oči na nje mlado, svežo, nedotaknjeno lepoto.

Ali njej je bilo malo do takega laskanja. Že od sedmega leta je služila pri Podkrajcu, najprej za pastirico, potem pa za malo deklo. In dokler je stara Podkrajčevka še živela, se ji je dobro godilo. In še pozneje ji ni bilo sile. Radi so jo imeli vsi, in še celo gospodar ji je vselej prinesel kaj iz mesta ali s semnja. Ruto, pisan trak, dišeče milo ali enako malenkost.

Res, prav srečna je bila tisti čas. Dekleta je sicer niso posebno marala in stare ženice so jo vedno opominjale, da naj moli in pazi, da se ne izgubi kakor mati in stara mati. In molila je. In tudi delala je vse z veseljem. Na polju je pela pri najtežjem delu in v hiši ni bila zlovoljna, četudi so vsa najneprijetnejša opravila zavračali na njo. In malo je pogrešala ljubezni ponosnih vaških deklet, ki se niso rada pečala z njo, hčerjo in vnukinjo tako razvpitih žensk. Vedno je našla koga, s katerim se je lahko malo pogovorila in se nasmejala. A pozneje še celo! Sam gospodar se je rad pogovarjal z njo, gospodar Podkrajec, ki se ga je vse balo. In laskalo ji je to.

Nekega dne pa, ko sta bila slučajno s Podkrajcem sama, jo je objel okrog pasu in jo začel poljubljati na obraz in na oči in vrat. A njej so se njegove debele, široke ustnice strašno

zagnusile in začela je kričati na vse grlo, da jo je gospodar končno jezno izpustil.

In takrat se je začelo. Vsi moški so jo zalezovali in lovili, ona pa se jim je znala ogibati. Nič ji ni bilo do njih vsiljivosti in do vse tiste njih dolgočasne in sitne laskavosti.

Ali ko je začel hoditi za njo tudi domači Jože, je bila vesela; zakaj Jože ni prej nikoli govoril z njo. Strašno je bil ponosen in zdelo se ji je, da bi jo sunil z nogo vstran, ako bi mu bila kdaj napoti. A zdaj je bil ljubezniv in dober in tako lepo ji je znal govoriti kakor nihče. Sladki so bili njegovi pogledi, mehke njegove besede in njegovi poljubi topli in mameči. In kako se je zaklinjal, da jo ljubi, ljubi bolj kakor vse na svetu, za večno da jo ljubi, nikoli da je ne pusti!

In ona mu je verjela. Kako mu ne bi verjela, ko je bil tako dober, tako lep, mlad, ko ga je imela tako rada! In pameten je bil, v mestnih šolah je bil nekdanj in nemško je znal in bolj gosposko je bil oblečen kakor drugi fantje v vasi, zakaj Podkrajčevi so bili bogati.

»Nima vsak baron niti vsak grof toliko posestva, kakor ga imamo mi,« je včasih dejal stari.

In njih hiša je bila velika in prostorna kakor grad in zgoraj v lepih sobah so imeli zofe in mehke, z baržunastimi blazinami obložene stolce in po tleh krasne rožaste preproge.

Ali delala sta vendar oba, oče in sin, tudi na polju vsako kmečko delo. In kadar je videla Jožeta sejati, orati ali kositi, se ji je zdelo, kakor da mu je vrstnica, in vselej so ji srečne misli napolnile srce. Ne da bi mu bila ravno verjela, kadar ji

je pripovedoval, da bo ona nekdanja tu gospodinjala in zapovedovala; ali njegovi ljubezni je verjela, njegovi ljubezni, ki se ji je zdela tako vroča in blaga, odkritosrčna in globoka. In ona sama ga je ljubila, oh, kako ljubila!

Ko se je je začel ogibati, je molčala, zakaj hipoma ji je bilo jasno, da ne more biti nobenih vezi med njim in njo. In molčala bi bila še dalje, zaradi njega, ki ga je ljubila še vedno. Saj bi bila sramota zanj, da ima zvezo z njo, z njo, zadnjo deklo v očetovi hiši, z njo, ki niti poštenega imena ni imela po materi! Ali ko se je je ogibal tudi na samem, ko je povsod kazal svoj prezir do nje, zbudilo se je v njej ogorčenje in srd in z zadoščanjem je vrgla staremu Podkrajcu v obraz, da je njegov sin tisti ...

A sin, tisti človek, ki ji je tolikokrat prisegal ljubezen in zvestobo, ta jo je vrgel iz hiše z lastnimi rokami. Vrgel jo je od sebe kakor vsiljivo psico!

In stisnila je pesti in v jezi in obupu, v žalosti in boli je klela njega, ki je tako grdo ravnal z njo.

»Preklet bodi! Stotisočkrat preklet!«

Večerilo se je, ko je stopila v bajto. Matere ni bilo, stara mati pa je ležala na klopi in grdo smrdela po žganju. Bila je še vedno kremenita ženska, močna in gibčna. Ali delala ni rada, hodila je okrog, kamor so jo ravno poslali, a tiste krajcarje, ki jih je dobila, je zapila.

Mraz je bilo v nizki bajti in Eva je šla v vežo in naložila nekaj klad v vegasto peč.

Ko se je vrnila v izbo, je že gorela majhna zakajena svetilka na mizi.

»Mislila sem si, da nocoj prideš,« je pozdravila stara mati vnukinjo. »Ako hočeš, pij!« in porinila je majhno, ozko steklenico pred dekle.

»Ne bom!«

»To je še najboljše na svetu!« je dejala starka. »Bolj zvesto kakor vsi prijatelji! Kaj? Tudi ti prideš še na moje! Mati tvoja, moja hči, tudi že začenja. Saj s poštenim delom ni nič. In moški, fej! Vsi ljudje niso vredni enega pljunca. Samo zapomni si, tudi ti prideš še na moje!. To je začetek!« In pokazala je na njeno telo.

Eva je legla preko mize in se spustila v glasen, krčevit jok. Vroče, bridke solze so ji privrele v oči in ji zalile obraz.

Nemo je sedela starka na klopi. Ni se ji še popolnoma zjansnilo v pijani glavi in v praznem želodcu jo je slabilo. Položila je nekaj požirkov žganja in topo čakala, da se dekle izjoče. In nehote je zopet zadremala. Prebudila se je šele, ko so se znova odprla vrata in je vstopila njena hči Suzana, »čista Suzana«, kakor so ji rekali ljudje porogljivo.

»Oh, Eva!« je izpregovorila mati. »Samo se nikar ne deri! Enkrat je pač moralo tako priti! Prej ali pozneje!«

»Ali jaz tega ne prenesem, ne prenesem!« je jokalo dekle.

»Vse se prenese, draga moja. Kaj sem jaz prebila, pa še živim!« Razvezala je ruto, v kateri je imela nekaj svinjine in kruha. »Pri Oglarjevih so klali, pa sem pomagala. Ali kakšne

so te babe!. Vse so me pikale, nobena ni hotela stati poleg mene!«

»Ker te imajo moški preradi,« se je smejala starka.

»V poštenosti me ne pogleda nihče!« je zagodrnjala hči, potem pa lahkoživo pristavila: »Pa kaj zato?! Meni je vseeno!«

»Vendar se nikanar več ne deri!« je dejala Evi, ki je še vedno obupno jokala. »Bo že kako! Ne bo te konec!«

»Samo njega sem imela rada, samo njega edinega! In zdaj mi očita – oh, take reči! ... Da se ve, kaj sem, in ...!«

»Oh, to – to je najmanj! Tvoj oče mi je dejal isto! Tudi jaz sem bila prej poštena, zdaj si pa mislim, če ljudje nimajo duše, zakaj bi jo imela jaz?!« je govorila mati.

»Kdo pa je tisti?« je vprašala starka. »Lahko ga tožiš, poznam postave. In plačati ti mora. Nekaj stotakov, če je bogat!«

»Res, to lahko poveš,« je silila tudi mati. »Stari Podkrajec je lazil za teboj! Je ta?«

»Ni!«

»Kaj pa mladi? Moder je, ali izkušnjava. Tako mlado, lepo dekle v hiši, kakor si ti.«

Evo je nekaj pretreslo, ali trdno in osorno je dejala:

»Tudi ta ni!«

»Menda vendar poveš, saj medve sva ti najbližji na svetu, in dolžnost tvoja je, da si odkritosrčna proti nama!«

Eva je pogledala ženski, ki »sta ji bili najbližji na svetu«. Starka je imela zabuhel, modro rdeč obraz in smrdela je po žganju, poteze njene matere pa so imele nekaj ničvrednega in surovega. Tuja se je čutila do obeh in odgovorila je jezno:

»To je moja stvar, ki nikogar ne briga! Ne vprašujte, ne bom povedala!«

Starka se je trdo zasmejala: »Le molči! Vse še pride, vse pride! Meni verjemi!«

Eva je ostala »doma«.

Pa kam naj bi bila tudi šla, nikjer bi je ne bili hoteli! A tu je imela vsaj streho nad glavo in tudi jesti se je vedno dobilo v bajti. Starka je nekaj priberačila, nekaj zaslužila s svojimi potmi, njena mati je hodila v dnino, dobivala pa tudi raznih darov v denarjih in v drveh in drugih stvareh od svojih moških znancev. Vsak večer je stala steklenica žganja na mizi in posebno starka se je redno opila. Umazano in zapuščeno je bilo v bajti, ko je prišla Eva, zdaj je ona malo počistila, pobelila stene in umila pod. Vajena je bila dela, a doma ni imela kaj delati ves dan. Drugam ni hodila. Kadar je šla po vodo, so jo gledali ljudje še z večjim zaničevanjem kakor prej. Zdaj je bila čisto »iz bajte«, prezirana kakor mati in stara mati – izvržek!

A ona ni spadala k njima. Zoprno ji je bilo to večerno popivanje, zoprni surovi, s kletvami pomešani pogovori, zoprno celo bitje teh njenih »najbližjih na svetu«. In onidve sta to čutili. Mati ji je vedno zatrjevala, da je bila nekdam sama prav taka, kakor je zdaj ona, Eva, a starka ji je vsak dan prerokovala z neko posebno zlobo, da jo to še vse čaka, da zanjo pač ni drugačne usode, kakor je materina in njena. In vsak dan je videla pred seboj to svojo pot, katere se je bala, a je vedela, da se ji ne izogne.

Kadar je bila sama, je po cele ure razmišljevala. Če bi se ubila? To bi bilo najboljše. Ali ta misel se ji je vselej samo mimogrede zastavila v glavi – ne uresniči se nikdar. Če bi res tožila Jožeta? Dobila bi gotovo dosti denarja in odselila bi se z otrokom daleč proč. Ali Jože bi vse utajil – on je bogat, a ona sirota! In še večja bi bila njena sramota! Niti mu ni zdaj toliko štela v greh, da je tako grdo ravnal z njo zdaj, ko je še bolj čutila zaničevanje in prezir, ki je ležal na »bajti«. Zdelo se ji je, da so preklete vse tri, izgnane iz poštenega življenja za vedno.

In ona je bila od rojstva določena za to! Vse ji je bilo usojeno, vse je moralo priti, kar je prišlo, in pride, kar mora priti.

Zaznamenovana je bila že pri krstu.

V njeni fari je bilo kakor v mnogih drugih navada, da so se dajala nezakonskim otrokom nenavadna imena iz starega testamenta, da so se tako razločevali od zakonskih, poštenih. O Davidih, Adamih, Ezavih, Evah, Suzanah itd. se je takoj vedelo, da so nezakonski. Tako je že ime samo, to ime, ki je drugim sveto in v zgled in obrambo, bilo njim v sramoto, oznanjalo je svetu, da so prišli brez božjega in posvetnega dovoljenja, v grehu na svet. In spremljevalo jih je kakor slab glas, opravljalo jih je kakor najhujšobnejši jeziki, bilo jim je kakor sramotilno znamenje, vžgano sredi čela.

Njena mati je nezakonski otrok, ona je nezakonski otrok: Suzana, Eva – zaznamovani sta obe.

Kadar jo je kdo poklical, vselej se je spomnila, da je iz manj vredne krvi, sama manjvredna, izpostavljena preziru,

brez ščita in varstva. In zato so moški tako silili za njo. Lepa je bila, prijala jim je – in kaj je treba do take obzirov? Tako so mislili vsi, vsi! Ako bi bila hči premožnega kmeta, ne upali bi si tako; ako bi imela očeta in brate in sestre in spoštovano mater, ne bi je imeli za svoj plen, kakor so jo imeli. Komur pač pade v roke, no! In lahko jim jo je bilo zasledovati, mlado, neizkušeno in tako samo, brez zaščitnika. Lahko je bilo Jožetu polastiti se svojega plena. Malo laži, kaj pa je to? Kdo pa se potegne za tako? Kdo jo bo maščeval? Nihče! Nanje ne pade nobena senca, a na tako dekle lahko vsak pljune.

In greh siromaka se kaznuje huje kakor greh bogataša.

Saj je poznala več deklet iz vasi, ki tudi niso čakala mašnikovega blagoslova. Ali omožile so se potem in vse je bilo dobro in vse se jim je pozabilo. Ali seveda, bile so bogate in za doto se prej kupi dragi, ki potem že rad ali nerad pred oltarjem zakrije dekletov prestopok. Zapeljani in ogoljufani nesrečnici pa, ki je zapuščena ostala v svojem obupu, se ne odpusti nikoli, nikoli! Zanja ni sreče na svetu, a niti strpljivosti.

Dvojna mera je to, krivična mera. A ni je rešitve pred to čudno pravico. Glej, zapadla ji je stara mati, zapadla ji je mati, in tudi ona ji zapade!

Ta starka, ki se opija vsak dan z žganjem, ki govori surove besede, preklinja – morda je bila dobra in blaga v mladosti; mati, ki se s pijanci vlačí okrog, pripoveduje, kako lepa je bila njena prva ljubezen, zvesta, globoka, polna zaupanja. Ali pahnili so obe v blato, vrgli so ju na gnoj, da pogine vse dobro in lepo v njiju srcih in dušah. In poginilo je. Ona ju

ne more obsojati – kdo pozna človeško bistvo? Ne more ju obsojati, zakaj njo čaka isto.

Njo čaka isto. Tla so se vdala pod njenimi nogami, pogreza se, a ni je roke, ki bi se ji iztegnila v rešitev. Sla je v nedeljo v cerkev, a kakor kužni so se ji umikali ljudje, dve pobožni ženišči pa sta jo javno sramotili: »Fej, to je ena tistih treh!«

Bila je pri spovedi, ali trda je vera! »Velika grešnica si, velika! Kesaj se, jokaj, obžaluj! Pokori se! Nikoli dovolj pokore! Celó življenje je prekratko, da se pokoriš za svoj greh! Zgrajaj se nad svojo pokvarjenostjo! Kadar te bodo ljudje zaničevali, skloni glavo in vedi, še premajhno je to zaničevanje!«

Trde in mrzle so bile te besede in neusmiljene. Zdelo se ji je, da ni zaslužila take strogosti. Po tolažbi je hrepenelo njeno srce, zaman.

Nikjer ni zavetja zanjo, nikjer nikogar, ki bi je ne preziral in zaničeval.

Da, zaničevana je in prezirana. Zaničevana bo in prezirana, dokler se v njej ne zbudi tisti strašni, obupni upor: »Ako me imate za slabo, bom slaba! Ako me imenujete padlo, zavrženo, izvržek – bom zavržena, bom izvržek!«

Kdo jo bode imel na duši?

Kdo ima na duši staro mater in mater njeno?

In zdaj pada ona v isto brezno.

Od roda do roda, od matere na hčer gre to prekletstvo in pojde od roda do roda dalje brez konca in še otrok otroci bodo prekleti!

In takrat je zavrela v njenem srcu prvikrat mogočna materinska ljubezen. Novo bitje pride, da bo čutilo vso nesrečo in vso žalost življenja, kakor jo čuti ona. In trpel bo, kakor ona trpi, in kakor ona bo pahnjeno v propad. In kmalu bo kakor njena mati, kakor mati njene matere, in prekletstvo pojde dalje od roda do roda.

Neskončna ljubezen, neskončno usmiljenje jo je navdalo do tega bitja. Kaj je zakrivilo, da bo moralo iti po tej trnovi poti, da bo moralo. Moralo?!.

In takrat ji je prvikrat prišla strašna misel ...

Ako bo sin, naj živi. Močni in silni so moški in svet jim je odprt. In ne poznajo največje zapuščenosti, največjega poniževanja, največje nesreče. Ženska pa je teptana v prah in največje bolečine so njen delež, največja grenkost!

In njena hči?! – Njena hči bo že pri rojstvu določena in zaznamovana za trpljenje, za sramoto, za propad. Usoda matere in pramatere bo njen del in dalje se bo podedovalo prekletstvo brez konca v njih rodu, v rodu poteptanih, strtih, preziranih.

Toda ne, ne pojde dalje od roda do roda, brez konca! Zakaj ona dvigne roko in pretrga nit, ki bi jo imela vezati z bodočimi! In prekletstvo tistih, ki bi imele priti, se zgrne nanjo in jo uduši v svoji strahoti. In konec bo! ...

Takrat ji je prišla prvikrat ta strašna misel.

Ko so se dopolnili dnevi, rodila se ji je hči. Ona pa je dvignila roko in izvršila je, kar se je bila namenila.

Na kmetih

V nedeljo popoldne je bilo. Pri Dobniku, vaškemu krčmarju, je sedelo lepo število pivcev in debelušna Dobnikovka je imela dokaj opravila. Ta je hotel imeti vina, oni klobas, drugi pa so kričali zdaj za žveplenke, zdaj za čašico slivovke.

Že marsikako so zmodrovali o letini in o živini, o slabih časih in vremenu, ko se je pridrenjal do mize Pavlovec, slok, postaven kmet temnega obraza, v že oguljeni nedeljski suknji. Nekako osorno je odrinil starega Šimna, ki je sedel široko na klopi in opiral komolce na mizo, ter molče zleknil svojo dolgo postavo v dve gubi.

»Slivovke, eno osmino!« je zakričal z raskavim glasom in jezno zarežal nad Dobnikom, ki ga je nekako neverno motril s svojimi malimi, zalitimi očmi.

»Kaj pa je bilo?« se je vmešala radovedna krčmarica in trla svoj beli predpasnik med prsti.

»Kaj če biti!« je dejal Pavlovec. »Konj si je zlomil nogo, pa smo ga ubili kar na mestu. Imam že srečo, najboljši konj mi mora priti v nič! Če bi se stegnilo ono ubogo kljuse, bi mi že ne bilo toliko; ali sivec.! Ob dvesto goldinarjev sem kakor ob krajcar!«

»Res, ti imaš že od nekdaj nesrečo pri konjih!«

»Povsod! Predlanskim mi je poginila krava, lani dva konja, spomladi trije prašiči, zdaj pa spet ta konj! In ko bi bil še moj?«

»Čigav neki ko tvoj!« se je oglasil Grabiša bolj iz radovednosti kakor iz sočutja.

»No, Reichov! Že lani sem vzel tiste konje od tega tovarnarja, prekletega! Pomagati sem si hotel malo z vozarjenjem. Z voli pa se ne zvozi dosti, prepočasni so. Pa me je Reich dobil nekoč na cesti, ko je šel na lov, in kakor je že sladek, me je nagovoril; pa sva se pomenila, da z voli ni nič, in rekel mi je, naj grem k Frohlichu, tistemu direktorju, pa sem šel.«

»A-a-a! In vzel konje pod tistimi imenitnimi pogoji, da jih odslužiš z vozarjenjem?« se je oglasil nekdo.

»I no, da!«

»Jej, jej! Jaz pa sem mislil, da so konji tvoji,« je zbadal Grabiša.

»Od kod pa naj vzamem denar!? Okrog seveda nisem pravil, da konji niso moji; nerodno je dajati se ljudem v zobe,« je odgovarjal Pavlovec, ki mu je slivovka razvozlala jezik.

In Pavlovec je zopet začel kleti in robantiti, da se je kar kresalo.

Moj bog, trudil se je in ubijal od zore do mraka dan na dan, a vse mu je šlo po nesreči. Pridelal je malo, privozil še manj in tako je vse lezlo počasi navzdol. Včasih je posedal doma in s koščkom krede vse popoldne delal račune na beli javorovi mizi. Vselej ga je kar znoj oblival od samih skrbi.

»Kaj bo, če bo Reich zahteval plačilo?« To vprašanje ga je mučilo vedno.

Reich je bil tujec. Prišel je od nekod iz Nemčije.

V Zavodah je najprvo nakupil mnogo gozda za izsekavanja. Kmetje so mu radi prodajali, ker je plačal vse z gotovino, in on je rad kupoval, ker posestniki sami niso vedeli za vrednost svojih gozdov. Obenem je kupil nekaj zemlje takoj pri gozdu in začel graditi, zidati in staviti, da so se mu čudile vse Zavode. V pol leta je stala nad vasjo parna žaga, poleg nekaj lesenih bajt za delavce in dve čedni zidani hiši.

In potem se je začelo življenje v Zavodah. V gozdovih so zveneale sekire, pele žage, nad vasjo je puhala para, na cesti pa so pokali biči.

Kmetje so se sprva oveselili tega živahnega gibanja.

Časi so slabi in dobro je, če se zasluži kje kak krajcar. Z vožnjo se je dal dobiti zdaj pa zdaj kak denar in ženske so bile tudi zadovoljne, da so prodajale maslo, sočivje in jajca fabriški gospodi.

In koliko je bilo ljudi gori na žagi! Človek bi ne verjel. Stari Reich je sicer prav mnogokrat zapuščal Zavode, ker je imel vedno polno potov v svoji kupčiji, a zato je tem pridneje njegov sin prihajal iz mesta. Bilo ga je skoraj smešno videti, kako je šibek in tenek, z zlatimi naočniki in v elegantno pri-krojeni lovski obleki lazil okrog po gozdih. Imel je dva velika lovska psa in brez puške ga sploh nikdar ni videl nihče. O, vedel je pač, da puška nikakor ni kaka zavira, četudi ni sledil divjačine, ampak le brhka kmetska dekleta. Včasih je privedel še prijatelje s seboj in ti so se znali v zlomljeni, pohabljeni slovenščini prav tako prilizovati kakor on. Direktor, rdečelasi gospod Frohlich, je seveda v vsem vestno posnemal svoj plemeniti vzor in za njim po svoje vsi drugi, od mašinista pa tja do zadnjega delavca.

Res, Zavode so cvetele. Tudi nemški in laški fabriški delavci so prav pridno razširjali med domačini – kulturo. Ob nedeljah so samozavestno stopali okrog, posedali po krčmah in pridno zabavljali čez zastarele šege domačinov.

Posebno dekleta so se jim zdela v začetku prave divjakinje.

Moj bog, komaj jih je človek pogledal, pa so zbežale kakor plahe srne.

Sčasoma je postalo to pač nekoliko »bolje«, posebno, ko so začela tudi domača dekleta zahajati na žago v delo.

Reich in njegov oproda, direktor Frolich sta bila jako ljubezniva moža in s to ljubeznivostjo so se kmetje prav radi okoriščali. Bilo je vendar mnogo prijetneje dolgovati nekaj sto goldinarjev tujcu kakor domačinu. O tem ni zvedela zlepa živa duša, medtem ko je bil drugače človek v vedni nevarnosti, da mu oče Šimen ali eden izmed drugih takih težkih mož, h katerim se je ljudstvo zatekalo v svojih stiskah, nekega lepega dne v krčmi ali kje drugje brez vsakega obzira ne za-brusi v obraz: »Ti tiho bodi! Kaj boš govoril, saj mi še tistih nekaj sto ne moreš vrniti.«

In tako je prišlo, da je marsikak kmet precej visoko visel pri fabriški gospodi.

Tudi potrebe so se precej povišale s to fabriko.

Tam, kjer brlizga puh moderne sopare, se je napredek vendar že precej povzdignil. No, in glede na ta napredek so si privoščile vaške mamice vedno češče kak lonček kave, dekleta so si omišljale bolj živobarvne in pisane robce, šivilje so šivale bolj ozke jakne in bolj umetno sestavljene jopiče, fantje so si pripenjali moderne kravate in izza pesti so se temu ali onemu belile koketne manšete. Klobuki so dobili hkrati razna podjetno zavihnjena peresa, vaški krojači pa so v potu svojega obraza urezovali suknje in hlače po vzorcu kakega modernega časopisa, ki ga je nesreča zanesla v tihe Zavode. Da bi tudi možaki ne zaostali za občim napredkom, so vrgli zdaj pa zdaj nekaj partij kart, mlade žene pa so na svojih otrocih,

seveda le ob nedeljah, kazale svojega svobodoumnega duha. Bilo je naravnost čudovito, v kakih najrazličnejših in najnovejših variacijah so šivale svojim potomcem jankice, avbice, s kakimi umetnimi vzorci so njim in sebi plele nogavice.

Napredek! Napredek na vsej črti!

Pavlovec je šel torej k Frohlichu. Povedal je tam zopet svojo povest od konca do kraja in prosil, če se mu morda še enkrat pomore iz zadrege.

»Ej, dragi moj, ne pojde! Lesna trgovina se je obrnila na slabše in moj gospodar je dejal, da nima več denarja za zalaganje kmetov.«

»Torej ...!«

»Z novim posojilom ne bo nič. Sicer pa vas opozarjam, da bo moj gospod morda v kratkem zahteval ves dolg. Povem vam to za vsak primer, da ste pripravljeni.«

Pavlovec ni vedel, kako je odšel iz fabrike. Mahnil jo je naravnost k Dobniku in se tam opil, da je glasno kriče in docela pijan prišel domov. Ženo, ki jo je srečal v veži, je pretepel, malega sinka, ki se je zbudil na materin jok in pritekel bliže, je sunil surovo z nogo vstran in se potem v kamni hrope vrigel na posteljo opravljen, kakor je bil.

Od onega dne je začel piti.

Imel je lepo posestvo, vredno gotovo kakih šest do osem tisoč goldinarjev. Vedel pa je, če pride do prodaje, da morda ne dobi niti polovice. Kupil bi v Reichovem imenu Frohlich

za slepo ceno in čez nekaj časa vselil bi se kdo drug v njegovo hišo.

Ženina dota petsto goldinarjev je bila sicer zavarovana, toda šele na drugem mestu za Reichom, in kaj bi mu končno to tudi koristilo!

Izsekal je še tisto iz gozda, kar se je dalo, prodal Reichovemu mešetarju, ki je po okolici kupoval les za njegov račun, in za skupljeni denar zopet kupil konja.

Vozaril je kakor prej, ali vendar ne kakor prej.

Prej je varčeval pri vsakem grošu in si trikrat premislil, preden je stopil v kako obcestno krčmo, da izpije četrt v okrepčilo. Sedaj ni bil več tako vesten. Mnogokrat je prišel domov, ne da bi prinesel le krajcar od vozarine. Preklinjal je, psoval in razmetaval vse, kar mu je prišlo pod roke.

Žena in sinek sta jokala, dekla pa je obljubovala zgoraj v kamri, da v taki hiši ne ostane in ne ostane niti do božiča.

Sledeči dan je bil Pavlovcu sicer žal in od samega sramu se ni upal pogledati ženi v oči. Zatrjeval si je, da pusti sploh vse vozarjenje, ki tako in tako ne donaša nikakega dobička. Delal je potem nekaj dni z gorečo pridnostjo na polju, vozil gnoj, popravljaj ograje in zvečer pripovedoval ženi, da morda vendarle pojde in da se posreči izplačati Reichu tisti denar.

Čez nekaj dni je gorečnost redno zopet ugasnila in začelo se je prejšnje popivanje.

Bil je v vednih denarnih stiskah in tako ni pil vina, ki mu je bilo predrago, ampak žganje, spočetka boljše, pozneje pa tudi čisto navadno.

Žena je jokala doma in zastonj molila za pomoč.

Sedeli so na verandi in kadili cigarete. Počasi in vonjavo se je dvigal fini modrikasti dim v čisti zrak. Na mizi so stale buteljke z vinom in okrog vitki kelihasti kozarci.

»Dolgčas je!« je vzdihnil po dolgem času mladi Reich, ki je na pol ležal v velikem ameriškem gugalnem stolu.

»Da, prijatelj!« je pritrdil drugi, tretji pa je leno prikimal.

»V Trst pojdem ali v Švico ali na Dunaj. Tukaj mi res že preseda vse!«

»In punce?«

»Haha! Človek se kmalu naveliča kmetske nedolžnosti!« se je zasmel surovo.

»Posebno, če je več ni!« je pritaknil drugi in se cinično namuznil.

Bili so pravi pristni proizvodi velikomestne vzgoje in velikomestnega življenja, vsi ti trije mladi ljudje. Trenutno uživanje, to jim je bilo geslo. Za drugo jim ni bilo; sploh niso imeli niti smisla za kaj plemenitejšega in višjega.

Zopet so molčali.

Gorka lenivost poletnega dne jih je ovijala v svoje sanjavo brezdelje. Iz tovarne se je čulo živahno ropotanje strojev, kričanje ljudi, brlizg pare in pokanje bičev. In tam dalje na velikem prostoru se je videlo marljivo gibanje ljudi, ki so razkladali težka, ogromna debla z voz, in še dalje velike množine desk.

»Ali sinoči je bil vendar nekaj posebnega tisti prizor v krčmi.«

»Da. Vse kaj drugega takle resničen dogodljaj kakor tiste karikature na gledaliških odrih!«

»In tista ženska!«

Zopet vse tiho.

Mladi Reich pa je mislil.

Kako se je branila.

Ali!

Čelo se mu je omračilo, ko se je spomnil, kako ga je vrgla na cesto tamkaj pri znamenju.

Mladi Reich se je nečesa domislil.

Pretegnil se je leno, odmašil buteljko, ki je stala v majhnem čebriču z ledom, natočil si v kupo in izpil. »Zdaj grem,« je dejal.

»Jaz bi šel tudi,« je rekel eden.

»Ne potrebujem te!« je odvrnil, potisnil klobuk na čelo in odšel.

Malo dalje je srečal Frohlicha.

Odšel je nekaj korakov, potem zažvižgal. »Frohlich!«
»Prosim?«

»Poznate morda nekega kmeta doli iz vasi, Pavlovca, če se ne motim?«

»O dobro!«

»Je li pri nas na delu?«

»Da, vozari. Sicer je pa vašemu očetu dolžan tudi še dva tisoč šeststo goldinarjev, kar je za tukajšnje razmere jako mnogo.«

»A sapristi! Kako fino! ... Nimate vi sedaj popolnega pooblastila od mojega očeta?«

»Imam.«

»No, morda vas utegnem nekega dne prositi za majhno uslugo; menim, da se lahko zanesem? ...«

»O, popolnoma!«

»Morda ne bo treba, samo tako, za vsak primer ... Na svidenje!«

Mladi Reich je šel zadovoljen dol v vas. Torej so bile vajeti v njegovih rokah!

Na Visokem pri fari je minila deseta maša. Ljudje so vreli iz velikih, na stežaj odprtih vrat. Praznično oblečene ženske v novih volnenih in svilenih rutah so v gručah stopale preko prostornega trga in na tej ali oni strani hitele po hribu navzdol: ta v Zavode, ona v Dolino, druge v Osredek.

Bil je krasen dan. Vse je bilo sončno, svetlo. Temno zeleni gozdi, ki so krili hribovje; polje, ki se je v pisanih, rjavih,

zelenih in rumenkastih pasovih bleščalo iz doline; vasi, ki so prijazno čepele sredi polja ali vabljivo krile stran kakega hriba, vse je dihalo mir, vse je praznovalo nedeljo. Ceste in steze so se kakor trakovi stezale čez polja, vezale vasi, se zgubljale v sivkasto modri daljini ali na gozdnih porobkih.

In nad vsem tem krasno, jasno nebo, bleščeče sonce, trepetajoč, čist zrak!

Bila je res nedelja v naravi in v vaseh in v ljudeh, ki so zadovoljnih, svežih obrazov vreli iz cerkve, polnili trg pred župniščem in odhajali na razne strani v doline.

Resnejši možaki, nekateri že sivi in stari, drugi čvrsti in čili, so se ustavljali pri lipi, ki je s svojimi mogočnimi vejami senčila malone ves prostor med cerkvijo in župniščem.

Na ograji, ki je kakor kaka miza oklepala lipo, je sedel močan moški. Njegova polgosposka suknja in papirji, ki jih je resno držal v roki, so kazali, da ima nekako službo, nekaj ugled pri teh ljudeh, ki so stali okrog njega. Mirno je sedel in gledal gručo, ki se je čimdalje bolj zgoščevala krog lipe. Med starejše možake se je pomešalo tudi nekaj mlajših. Ti so nekako v zadregi stali poleg starih in tiho izpraševali svoje sosedo, ki so jim odgovarjali z enako tihim, spoštljivim glasom. Tudi kaka ženska je obstala pri lipi. Gotovo kaka vdova, ki ji je tudi skrbeti, da zve, kaj ukazuje gosposka.

Tisti moški, občinski sluga, je še enkrat pogledal čez gručo. Menda se mu je poslušateljstvo zdelo polnoštevilno, kajti pokimal je zadovoljno in se z nekako prakso vzpel na svojem vzvišenem prostoru.

Močno se je odkašljal, pomaknil klobuk malo nazaj, razvil papirje, še enkrat pogledal čez svoje poslušalce in začel počasno z debelim, močnim glasom:

»Naše c. kr. sodišče naznanja, da se bo dne 25. t. m. v prostorih tega sodišča ob 9. uri dopoldne vršila javna dražba zemljišča Antona Pavlovca iz Zavod hiš. št. 5, vlož. št. 73, ravno iste katastralne občine ...«

Ljudje so strmeli. Čulo se je pošepetavanje in naraščalo v vzklike in pogovore. Gruča se je jela gibati, vse je oživel.

Zadnji del sodnijskega oglasa o cenitvi, varščini itd. se je izgubil v naraščajočem šumu, iz katerega so se čuli klici čudenja.

Komaj je občinski sluga odčital datum in skočil na tla, je hotel vsakdo vedeti, zakaj in kako.

»Kdo ga toži?«

»Za koliko?«

In kar deset rok se je dotaknilo častitljive suknje županovega faktotuma.

»Reich. Za dva tisoč šeststo goldinarjev vknjiženega dolga z obrestmi in stroški.«

»Reich?!«

»No, saj to se je vedelo.«

»Gospodariti ni znal nič.«

»Zakaj se je pustil odreti Reichu?!«

»Mar bi bil sam prodal!«

Tako se je slišalo od vseh strani, vsakdo je vedel kaj slabega povedati o Pavlovcu, dobrega nihče.

Nekatere ženske, ki so slišale to novico, so seveda v največji naglici hitele domov v Zavode in tam vsakomur, ki so srečale, oznanjevale to najnovejšo novico.

»Ali ste že slišali?! Pavlovec pojde na kant!«

»Hm, hm? Saj cele dni popiva okrog, ni čuda!«

»In oče je bil tako dober gospodar!«

»V grobu bi se obrnil, če bi vedel to!«

In tako je šlo dalje skozi vso vas.

Temnilo se je vedno bolj. Dekla se je vrnila iz vasi in potem sta skupaj z gospodinjo opravili živino. Povečerjali so sami. Pavlovca ni bilo.

»Gospodar so menda pri Dobniku,« je dejala dekla boječe in pomilovalno pogledala gospodinjo.

»Da, že zopet pije,« je dejala le-ta in vsa nesreča ji je zopet objela zavest.

O bog, toliko je skrbela, toliko trpela, a on je popival po gostilnah!

Neka mržnja se ji je budila v srcu proti njemu. Nekako privoščila bi mu to nesrečo, da ni zadevala tudi njenega otroka.

»Zasluži, ker je tak!« si je mislila, kadar si je slikala, kako mu mora biti hudo, kako ga je sram.

»Nekaj nesreče bi mu prav nič ne škodilo, drugače se ga tako in tako nič ne prime!«

Bila je nekako vesela, da mora trpeti. Vedela je, da vino in žganje nikakor ni moglo oglušiti v njem boleče zavesti, da je njegov dom izgubljen, da mu ga nič več in nikdo ne reši.

»Naj le trpi!« je dejala, ko je sama čakala nanj.

Dekla je odšla v svojo kamro, Tončka je tudi spravila spat in tako je sama ždela pri mizi kakor že tolikokrat.

Mislila je vedno na jutri.

»Naravnost k mlademu Reichu pojdem,« si je ponavljala. »Prav gotovo se me mora usmiliti, če ga bom le prosila, tako prav, prav iz srca!«

In zopet in zopet je sestavljala stavke in iskala besed, s katerimi ga zaprosi, da se usmili nje in njenega otroka.

»O, to ga tako gane, če ga spomnim njegove matere. Gotovo jo ima rad. Ti gosposki se imajo še posebno radi med seboj.«

Vse to si je pravila v mislih in si predstavljala vse tako veselo in srečno, da je verjela sama sebi.

»In če bi ne hotel!« ... To ji je pač tako šinilo v glavo. Sapa ji je za trenutek zastala od strahu, a hitro je odpodila take misli.

»Samo če malo počaka, potem pojdem k staremu Reichu in ga bom prosila tako dolgo, da dovoli, da sami nekaj odprodamo.«

In v mislih je premišljevala, katero njivo in katere travnike bi kazalo odprodati, in vsega se ji je zdelo škoda.

»Seveda, poznalo se bo,« je dejala v skrbeh in zopet naštevala vse laze in gozdne dele, kolikor so jih imeli.

Zunaj so se začuli težki, opotekajoči se koraki.

Bil je Pavlovec.

Nerodno se je prizibal v hišo.

»Alo, večerjo!«

Boječe je smuknila mimo njega v kuhinjo. Navadno ni jedel, kadar je prišel iz gostilne.

»Ali bo hitro!« je kričal razjarjeno, ko je devala nekaj ostankov v skledo.

Prinesla mu je v izbo in pripomnila plašno: »Mrzlo je že!«

Pokusil je, a takoj zalučal z vso silo v kot.

»Tukaj imaš! Tega ne bom jedel!«

»Ali nimam nič drugega!«

»Kaj, nič, zame nič!? Čakaj, jaz ti že pokažem nič!«

Skočil je proti nji. Hotela se mu je umakniti, a že jo je zagrabil za ramo in jo začel silovito pretepati.

Vso svojo pridušeno jezo, ki ga je razjedala, je izlil nadnjo. Suval jo je, tepel, trgal lase, vrgel ob tla in jo teptal z nogami.

»Čakaj, jaz ti že dam, jaz ti že dam!«

In neusmiljeno jo je suval iz kota v kot.

Iz čela ji je tekla kri. Čutila je, kako ji curlja po obrazu. Začela je klicati na pomoč. Tiščal jo je za usta, preklinjal in rohnol od jeze.

Naposled je pritekla dekla, napol oblečena in vsa prestrašena.

»Za božjo voljo, pustite no, pustite!«

Videla je gospodinjo vso okrvavljeno in z vso silo se je zaletela v Pavlovca. Ta se je ob nepričakovanem sunku opotekel in pal.

»Bežite, bežite!« je kričala dekla, skočila v hišno kamro, potegnila jokajočega Tončka iz postelje in zbežala z njim venkaj, medtem ko se je Pavlovec v hiši pobiral s tal.

»Čakajte, jaz vam že dam! Vse pobijem, vse, vse!« je kričal in lomastil po hiši, vse metaje ob tla.

»K sosedu pojdimo!« je silila zunaj dekla gospodinjo.

»Ne, ne, k sosedu ne!«

»Ali tu nas pobije! Kar k sosedu pojdimo!«

»Ne, nočem te sramote!«

»Pa pojdimo v skedenj na seno. Saj ni mraza! Noter v hišo pa ne grem več!«

Sla je za deklo v skedenj in čez nekaj časa potem k studencu, da si izpere obraz.

Tonček je jokal v njenem naročju skoraj vso noč.

»Zakaj so nas pa že spodili?« je vpraševal ves zmeden in kar utolažiti ga ni bilo.

Dekla je godrnjala čez takega gospodarja, njej pa je nepopisen srd proti njemu vstajal v prsih.

O prvem petelinovem klicu so bili drugo jutro pri Pavlovčevih že vsi pokonci.

Njega je bolela glava in sram ga je bilo zaradi vedenja prejšnjega večera.

Takoj je vstal, ko je začutil, da postaja zunaj dan.

Ko je zaslišal ženo v kuhinji, je prišel še on venkaj.

»Ti, menda sem bil včeraj malo vinski,« je dejal prijazno, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo.

»Ne malo, precej! Sploh je pa zadnji čas to tako in tako tvoja navada,« je odgovorila strogo, ne da bi ga bila pogledala.

»Kaj bomo pa delali danes?« je vprašal zopet.

»Delali? Hm, ne vem. Jaz pojdem dopoldne v fabriko.«

»Zaradi dolga?«

»Zaradi česa neki?!«

Odgovarjala mu je trdno, neprijazno. Nikakor ni mogla pozabiti, kako surovo jo je pretepal še sinoči. Tudi je vel od njega kisel, pijan duh, ki se ji je gnusil. Nikakor bi ne mogla biti dobra z njim. Okrog oči je imel velike temnikaste kroge, ves obraz mu je bil napihnjjen in nadut.

»Lep mož to, res!« si je mislila in v očeh ji je odsevalo zaničevanje in mržnja. Pri zajtrku ga ni pogledala. Roke so se mu tresle in iz ust mu je prihajal neznosen, smrdljiv dih.

Pospravila je po hiši, opravila z dekle živino in pripravila za južino.

»Danes opoldne boš sama kuhala, jaz imam neke opravke,« je dejala dekli in ji naročevala, kaj naj dela dopoldne.

»Škafje pomij in krompirja nalupi. Oberi peso na zelniku za prašiče in malo drv razcepi na drobno, saj jaz tako menda kmalu pridem.«

Komaj je čakala, da bi prišla osma ura.

Napravila se je, naročala Tončku, naj bo priden, še enkrat zabičala dekli, naj ne pohaja, in potem odšla.

Bilo ji je težko, prav težko.

V prsih jo je nekaj tiščalo in noge so se ji šibile od razburjenja.

Malo čudno so jo gledali ljudje, ko je hitela skozi vas.

»Kam neki gre?« so se spraševale radovedne ženske, a ogo-varjale je niso, ker so se nekako bale njenega strogega obraza.

Hitela je dalje in vsa zasopla prišla gor v fabriko.

Podjetni ropot in delavno gibanje jo je motilo povsod, ka-mor se je ozrla.

Najrajši bi bila sama, prav sama sredi velikega, temnega gozda, kjer bi je nič ne motilo v njenih mislih.

A tu je vse vleklo njene misli k sebi in te so postajale čim-dalje bolj zmedene in negotove.

Plašno si je zopet in zopet ponavljala, kaj vse poreče mla-demu Reichu, a misli so izginjale, stavki so se pretrgovali in neka neopisna bojazen ji je legla v srce.

To veliko dvorišče, krog katerega so se vrstile pol zidane, pol lesene šupe, zvezane z velikim, širokimi jermeni, ki so, neprestano gibaje se, žvižgali skozi zrak, napolnjen s šumom; to piskanje pare, cviljenje strojev in pretresujoče, značilno je-čanje žag, vse ji je vsiljivo polnilo možgane in odrivalo vse druge misli.

Mlad delavec je po majhnih železnih tirih porival voziček žaganja.

»Kaj pa delate tukaj?« je vprašal radovedno in se ustavil. Bil je sosedov mlajši sin.

»H gospodu sem prišla, saj veš.«

»Slišal sem nekaj. E, nič ne skrbite, saj ni tako hudo. Starega ni, pa pojdite rajši k mlademu, ta ni nič tako hud. Na nas delavce ne kriči nikoli in tudi drugače pravijo, da je dober.«

»Da, pa.«

»Nič ne skrbite, on je tudi gospodar tukaj. O sobotah izplačuje včasih, ker hoče stari, da se kaj nauči. Kar tukaj pojdite, v to stran pridete ravno pred vrt gosposke hiše. Kar vprašujte, ga že dobite! Vstal je že, ker sem ga videl.«

In delavec je zopet porinil voziček naprej, Pavlovčevka pa se je bojzljivo obrnila v tisto stran, kamor ji je pokazal.

Zdela se je vsemu grozno napoti. Na vsakem koraku jo je kdo srečal in vsem se je umikala v grozni zadregi.

Mislila je, da ji vse pravi: »Pojdi no, kaj pa delaš tu!«

Vsa izmučena in zmedena je prišla do hiše, zidane v lahkotnem švicarskem slogu.

Odprla je vežna vrata.

Tanek glas zvona je zabrnal po hiši.

S hodnika je pritekla debelušasta, ne več mlada ženska, očitno kuharica ali hišna.

»Kaj hočete?« je vprašala strogo in ostro merila njen obraz.

»Govorila bi rada z gospodom!«

»Z mladim?«

»Da.«

Služabnica je zaničljivo namrgodila obraz.

»Tu gor po stopnicah pojdite! Gospod je na hodniku.«

Sla je. Noge so se ji šibile, komaj se je držala pokonci. Stopnice so bile pregrnjene s preprogo, ob straneh so vodili umetno izrezljani držaji. Od zgoraj se je čul pomenek. Postajalo ji je vedno huje. Najrajši bi bila zopet odšla domov. Toda zdaj je stala že zgoraj na zadnji stopnici. Steklena vrata, ki so držala na nekak prostoren mostovž, so bila odprta. Okna na kraju so bila zastrta z roletami, skozi katere je svetloba le pridušeno silila noter. Na stenah so viseli loki, sulice, nad njimi so se razšiljali lepi rogovi srnjakov. V kotu na majhnem stoliču je sedela nagačena velika sova, med onima je gledala s stene lepa glava divje kože nad dvema puškama.

Ostrmela je in obstala. Vse to ji je bilo tako tuje. Se nikdar ni videla česa enakega. Skoraj jo je bilo strah med vsem tem orožjem.

Neki pes je jezno zarenčal. Pogledala je tjakaj in zagledala Reicha; ležal je na eni od zof, ki so stale ob steni. Pes je sedel pred njim. Bil je bolj v temi, zato ga ni opazila takoj. Tudi on je ni videl, ker je bil obrnjen od nje in njeni koraki na mehki preprogi niso povzročali nikakega šuma.

Zdaj se je nejevoljno obrnil.

»Kdo pa je že spet?« je zarenčal jezno.

Menil je, da je kaka delavka, ki mu ima kaj naznaniti.

Toda v istem hipu je spoznal Pavlovčevko.

»V-i-i-i?«

Skočil je kvišku, sunil psa vstran in v tem trenutku je stal pred njo.

Prestrašila se ga je.

Bil je oblečen v kratke športne hlače do kolen, v črne nogavice, moderne rumene čizme in tanko športno srajco. Od njega je vel neki mamljiv duh po finem milu in prijetni svežosti.

Bil je v zadregi. Kri mu je šinila v lice, oči so se mu svetile, roke nervozno podrhtavale.

»Kaj ste. kako. kaj bi radi?« je vpraševal s težavo.

Nekaj mu je odgovorila, a je ni slišal. Gledal jo je pijano. Njen obraz je bil lep in živ. Temna kmetska ruta je še večala njegovo svežost. Njena oprava se je tesno oprijemala polnega života, prsi so se ji razburjeno dvigale, v očeh se ji je bleščal nek moker odsev. Dotaknil se je nehote njene mehke, vroče roke, ki pa mu jo je hitro umaknila.

Počasi se je zopet zavedel in se, še vedno tresoč se, obrnil proti stranskim vratom.

»Kar sem pojdite!«

Premaknila se je kakor avtomat. Neka težka, nenavadna omotica se je je polaščala.

Stopila sta v sobo. Bila je majhna in natlačena raznih stvari, ki so spominjale na lov. Na stenah so visele v preprostih lesenih okvirih razne lovske slike. Nad nizko zofo je krila steno bogata garnitura orožja, nad majhno omarico za knjige je razpenjal krasen, nagačen orel svoje peruti. Na tleh so ležale razne živalske kože. Nasproti vhodu so bila še ena vrata. Ker

so bila odprta, se je videlo, da vodijo v bogato opremljeno spalnico.

»Sedite,« je dejal, ko sta vstopila, in porinil majhen naslanjač prednjo.

Sela je brez volje, neka sanjava utrujenost jo je oklepala nepremagljivo.

Vse misli so zbežale in skoraj ni vedela, zakaj in kako je prišla le-sem.

Reich je sel nasproti njej. Se nikdar mu ni bilo tako čudno. Jezik mu je bil težak, vsi udje kakor mrtvi.

»Kaj ste prišli?« je spregovoril težko.

»Nekaj ... jaz ne vem ... tisti dolg ... ne zamerite, prosila bi vas.«

Oblival jo je pot. Nič ji ni hotelo priti na pamet! Zastonj je iskala besed. S trudom je odpirala usta, a lastne besede so ji tuje in neumljivo donele v ušesih. Ta dišeči zrak ji je zastavljal dihanje.

Popravila si je ruto. Vse jo je tiščalo, v glavi ji je postajalo čimdalje bolj vroče. S strahom je sedela na naslanjaču, menila je, da se mora zdaj pa zdaj vdreti v globok prepad.

»A zaradi dolga ste prišli?« je dejal Reich brez naglasa. Niti vedel ni, kaj govori. Samo gledal jo je. Tisti njen sveži, polni obraz in tiste prsi, ki so se dvigale tako nemirno!

Čutila je njegove poglede in postajala je vedno bolj zmedena. Spomnila se je moža in tistega neprijetnega, smrdečega diha, ki se ji je tako gnusil.

»Zaradi dolga, kajne,« je vprašal Reich še enkrat, ker mu ni odgovorila.

»Da, da,« je pritrdila brez misli in v glavi ji je vse bolj šumelo.

Pogledala ga je in njegov beli, a vendar močni moški vrat se ji je čudno upalil v misli.

Podprl si je glavo in pri tem se mu je odpela srajca v zapestju, da se je videla njegova bela, polna roka.

Pogledala jo je s čudom. Vsi vaški moški so imeli tako koščene, grdo žilave roke, a ta roka je bila videti tako mehka in nežna.

Spomnila se je zopet, po kaj je prišla. Skušala je zbrati svoje misli.

A nikakor ni šlo.

Vse se ji je mešalo. In on jo je gledal tako žgoče lačno!

Čudila se je, da tako mirno sedi njej nasproti.

»Pa prositi moram, prositi!« ji je znova šinilo v misli.

Vstala je. Če prosi, vendar ne more sedeti! To ne gre!

S težavo se je držala pokonci. Noge so se ji tresle v kolenih.

»Gospod, gospod ... Sestro imate in mater in ...«

Ali kaj že, kaj?!

Nič ni vedela.

V glavi ji je šumelo, da je komaj slišala svoj lastni glas. Začela je znova.

»Gospod, otroka imam, veste in.«

In zdaj zopet ni vedela dalje.

Kaj je še hotela reči?

Spomnila se je, da se mora zbrati.

»In moža imam, moža,« je pristavila s težavo.

Znova se je je polotila vroča, opojna omotica.

Sela je.

»Moža imam,« je ponovila še enkrat in ob tem so jo zaboleli vsi udarci, s katerimi jo je trpinčil prejšnji večer. Namrgodila se je.

Haha, tak mož!

Pogledala je kvišku.

Tiste oči so se ji bližale.

Zdaj je bil pri njej, zdaj jo je objel.

Zatrepetala je, vsa kri ji je buhnila v lice. Oči so se ji svetile. Topo je jecljala.

»Ne, ne! Vaša mati in sestra ...!«

Ni je slišal.

Vlekel jo je za seboj.

In ona!

Ona je težko visela ob njem.

V znani vaški krčmi pri Dobniku so pili likof.

Vse polno kmetov je sedelo krog velike javorove mize, na kateri sta vabljivo stala dva štefana zlato rumenega vipavca.

Kdor je prišel v krčmo, vsakega je poklical ta ali oni:

»Na, pij! Likof je!«

In prišlec, ki je že vedel, za kaj gre, je vzdignil kupo in jo izpraznil:

»Bog daj srečo, da bi ga še dostikrat pili!«

Kmetje so bili dobre volje. Tudi Pavlovec je sedel med njimi in vsi so ga poslušali.

Z veliko težavo je zmešetaril nekaj gozdnih delov za fabriko za izsekavanje.

Kmetje so bili spočetka jako trdi. Kar ni šlo in ni šlo, nikakor in nikakor se niso hoteli vdati. Nazadnje je Pavlovec v imenu fabriškega gospoda primaknil temu in onemu še po nekaj desetakov in potem so udarili.

Danes so v fabriki potegnili denar, in kakor je bilo dogovorjeno, sešli so se precej po tem pri Dobniku, da se kupčija pošteno pomoči.

Stari Reich je navsezadnje dal še desetak povrhu, češ da bo kaj za pijačo, in tako so imeli kmetje še več korajže za klicanje štefanov na mizo.

Pili so in pili, ugibali, kdo prevzame vozarjenje posekane ga lesa, koliko dobička je napravil Reich in v kolikem času bo gozd spet zaraščen. Vabili so vsakogar, kdor je prišel, naj prisede, in svetovali vsem, ki so imeli še kaj gozdnih delov, naj jih vendar tako ne varujejo kakor škrat svoje zaklade.

In bili so dobre volje prav pošteno.

Med občim vriščem je bilo videti zdaj tudi že nekaj žensk. Prišle so gledat za možmi v krčmo. Ker se je pil likof, niso sile lile domov, ampak še same zdaj pa zdaj sramežljivo pokušale iz kozarcev.

Tudi nekaj bajtarjev se je pridružilo pivcem. Tam se je stezal vaški čevljar Štefe v mastnem smolnatem usnjenem predpasniku, golorok in zamazan; malo dlje je kričal čednik Jože prav tako, kakor bi bil vaški župan, in prav res, tam poleg Lenčeta se je čeperil berač Miha in oblastno nalival kozarce.

Miha je bil pijan kakor vsi drugi in še malo bolj. Kričal je, kakor bi ga kdo odiral. Čez dan je popival v sosednjih vaseh, zdaj pa ga je zaneslo še semkaj. Žganje mu je smrdelo iz ust in strgana suknja se mu je opletala okrog suhih pleč.

Lenče ga je že nekajkrat sunil pod rebra, češ naj se pobere od mize, a on ni slišal prav nič.

Zdaj se je Pavlovec zopet prigugal nazaj. Sedel je med

Lenčetom in Juljevcem, prav tam, kjer je sedaj oblastoval berač Miha.

»Kaj pa ti delaš tukaj pri mizi, cunjasto berače ti!« je zakričal in sunil Miho v hrbet.

Ta je malce zaječal, hudobno pogledal izpod strganega klobuka, a umaknil se ni.

»No, ali bo kaj, mrcina!«

In še enkrat mu je pritisnil pest med rebra.

Berač je postal togoten.

»Pusti me, kaj me drezaš! Kaj sem ti kaj naredil?«

»Jaz ti že ne dam sedeti pri naši mizi! V tem hipu se mi pobereš!«

A Miha se ni pobral, zato ga je Pavlovec prijel od zadaj čez pas, ga tebi nič meni nič prevlekel čez klop in ga nemilo treščil ob tla.

Toda v tistem hipu je bil berač pokonci. Skakal je, kakor da ga je obsedel hudi duh, zamahoval, preklinjal in grozil.

Kmetje so spočetka udarili v smeh. Ko je pa Pavlovec jel neusmiljeno udrihati po mali sključeni beračevi postavi, ko ga je udaril po ustih, da se mu je pocedila kri, vmešali so se mednju in ju razdvojili.

Pavlovec je še vedno smeje se pretil beraču, Miha pa si je togotno brisal kri z obraza.

»Čakaj, čakaj ti! Kaj pa si, da se tako repenčiš; sram te bilo, sram!« je kričal.

Pavlovec je zopet hotel skočiti nadenj, a kmetje so mu za-
brani. Miha pa je kričal dalje:

»Haha, le glejte si ga, le! Seve, on lahko popiva. Kaj bi ne, saj mu žena služi denar! O, mladi Reich dobro plača!«

»Čakaj, ti pes, jaz ti dam,« je rohnel Pavlovec in kmetje so ga pridrževali le s silo.

Nekaj drugih je prijelo berača in ga pehalo proti vratom, a le-ta je še vedno kričal:

»Kaj bo mene pretepal, kaj! Nase naj gleda! Na bobnu je že bil, zdaj ima pa denarja kakor peček! Na ženo naj pazi, na ženo!«

Nekdo mu je s silo hotel zatisniti usta, a berač je odrinil roko in vpil:

»Saj sem videl, kako je mladi Reich šel zjutraj od nje! Haha! Videl sem ga na svoje oči! In če Pavlovec ne ve, naj vpraša ženo! Ženo ...«

Gledal je skozi vrata in še na cesti kričal in preklinjal.

Pavlovec je ves bled stal za mizo. Bil je strašen videti. Prsi so se mu razburjeno dvigale, oči so se mu svetile in krog usten so se mu prikazovale bele pene.

Vsi okrog njega so se umaknili, ker so vsak trenutek pričakovali izbruha njegove jeze.

In res je prijel za poln štefan in ga treščil ob mizo, da so črepinje daleč odletele in da je vino pljusknilo kvišku.

Nato se je zasmeljal in naenkrat dejal čisto mirno:

»Ej, pijmo ga, zdaj pa plačam jaz! Tisti vrag bi me bil res kmalu ujezil!«

»Samo da ga dobim, samo da ga dobim!« je kričal nato razvnet in pretil okrog sebe.

Hkrati se je zopet umiril.

»Eh kaj, same neumnosti! Pijmo rajši! Ej, oštir, dva štefana na moj račun!«

Počasi so se ljudje nekoliko umirili; bilo je čuti smeh in veselo trkanje kozarcev.

Pavlovec je postal čudno tih. Neprenehoma si je nalival kozarec in pil. Za druge se ni menil.

Naenkrat je vstal in odšel venkaj, ne da bi bil kdo to opazil.

Težko je stopal po cesti, opotekal se zdaj v to, zdaj v ono stran in obstajal, polglasno mrmraje s seboj.

»Posvetim jima, posvetim!« je godrnjal in se počasi bližal svoji hiši.

Bila je že trdna noč, v vasi je bilo vse mirno.

Oprezno se je priplazil na vrt. Iz hišnih oken se je svetila luč. Pristopil je k oknu, a v hišo ni mogel videti, ker so visela

pri oknih majhna rdeča zastirala. Počasi se je tipal k drugemu oknu. Pri strani je bila majhna špranja, ki je rdeče zagrijalo ni zastiralo.

Pazno je gledal noter.

Stresel se je. Pri vratih je slonela puška in na mizi je ležal klobuk, kakršne nosijo lovci.

Hipoma mu je završelo v glavi.

Težko je sopol in pot ga je oblival.

Potem se je tiho splazil k skednju, odrinil zapah in natlačil velik koš sena. Vlekel ga je k hiši in ga stresel pred vrata. In zopet je šel nazaj in zopet privlekel sena.

Smejale se je tiho in hudobno in nosil, nosil okrog hiše pod okna, na vogale in rahljale in popravljale.

In nato je šel k hlevu, kjer so bila zložena drva in trske. Vzel je veliko trsko, vžgal jo in tekale z njo krog hiše, povsod se dotikale sena.

V hipu so visoki plameni vzplapolali proti nebu, skočili na slamnato streho in se lizale objemali na slemenu.

»Ogenj, ogenj!«

In iz hiš so drveli ljudje.

Pavlovčeva hiša je gorela v plamenu in zdaj se je vžigale tudi že skedenj. Visoko v meglah se je lovil ogenj in slikale krvave odseve na nočno nebo.

Pavlovec je divje skakale krog hiše. Njegov grozničavi smeh se je strašljivo mešale med prasketanje ognja. Nekaj mož ga je prijelo in zvezalo. Bil je okrog sebe kakor besen in se krohotale, da je strah pretresale ljudi.

Nekdo je zavpil: »Menda so ljudje v hiši. Jok se čuje in krik!«

Metali so vodo v okno, kjer so se pokazale začrnele sence ljudi.

In zdaj se je nekdo zavihtel čez goreče okno in potem še eden.

Obležala sta na vročih tleh z gorečo obleko.

Z drogovi so ju potegnili proč in ju pogasili.

Bila sta Pavlovčevka in mladi Reich, vsa opečena, a živa in pri zavesti. Ona je držala majhno ožgano truplo v rokah. Bil je Tonček, a že mrtev.

Takoj za njima je skočila dekla iz gorečega podstrešja. Tudi ona je bila vsa ožgana in pri padcu si je revica zlomila nogo.

Pogorela je hiša in za njo skedenj in hlev. Gasili so vso noč in le z največjim naporom ubranili, da se ni vžgala vsa vas.

Pavlovca so poslali v norišnico, kjer je kmalu umrl. Delirium tremens, so dejali zdravniki.

Pavlovčevka je padla popolnoma. V dala se je pijači in znana je daleč naokrog kot nemajhna pijanka. Ljudje se je ogibljejo, ker je postala surova in hudobna. Mladi gospod Reich pa se je nekje na Nemškem – bogato oženil.

Doma

Nekega dne se mu je stožilo po domu. Že nekaj let je bil v tem velikem tujem mestu, kjer je bilo poleti tako zadušljivo in tesno, da skoraj niti prav dihati ni mogel. In tukaj v tem predmestju, kjer je stanoval, je vedno smrdelo po premogu, in če je odprl za kako uro okno, ležalo je vse polno saj po knjigah in po opravi. Tistih prašnih dreves doli na ulici ni mogel nič več gledati, in če je šel v park, se mu je zdelo, kakor da ne vidi pravih dreves in ne prave trate. Tu je bilo vse tako lepo obrito in polizano kakor kak frizerski učenec. Enkrat bi bil zopet rad v pravem gozdu, zopet bi rad ležal na tistem dišečem senu v lazih ali pa na tratini pod domačo lipo.

In takoj tisto dopoldne je začel pospravljati svoje stvari v tisti mali dijaški kovček, ki mu je bil že toliko let zvest tovariš. Vse knjige in zakonike je pustil v omari, naj se praše, dokler zopet ne pride. Pal je pri zadnji izkušnji; ali kaj, tistih nekaj dni, ki jih bo preživel doma, si ne bo grenil z učenjem! No da, če človek toliko let študira, mu ni toliko za nekaj semestrov več ali manj. Nasmehnil se je pikro, ali koj nato zažvižgal

neko fantovsko in zmetal še tistih malo drobnarij, kar jih je imel, v kovček.

Popoldne pa je rekel advokatu, pri katerem je bil nastavljen kot stenograf in pisar:

»Gospod advokat, jutri mislim iti domov.«

»To ne gre, to ne gre! Kje naj dobim drugega?«

»Ah, še danes vam ga pripeljem, ako hočete.«

In ker ni bilo dela in ker je bil advokat dober človek, ki se je hotel zadovoljiti za kak teden tudi z namestnikom, je naš junak takoj zopet odšel in jo mahnil v neko temno, ozko ulico, kjer je njegov znanec in prijatelj visoko pod streho gospodaril in gladoval in čakal, kdaj dobi mesto kakega inštruktorja ali repetitorja ali pisarja. Povedal mu je, za kaj gre, in oni je bil takoj zadovoljen, da prevzame vse njegove obveznosti.

»Jaz grem domov,« je rekel ta, Tone Korošec, da ga predstavim.

Sram ga je bilo, da je tako ponosno in samozavestno dejal: »domov«. Zakaj znanec njegov ni imel doma. Rodil se je bogve v kateri hiši tega velikega mesta, njegovi starši in sorodniki so pomrli in ostal je sam. Ni imel doma. Tone Korošec si ni mogel predstavljati, da bi bil kdo doma v mestu, med temi sto tisoči neznanih ljudi, med to legijo ulic in hiš. Dom, to je vas na deželi, posebna vas med poljem in pašniki in zelenim gozdom naokrog. To je dom. Hiša, ki stoji nekaj človeških vekov, in vas, ki se morda celo stoletje nič ne izpremeni. In ljudje, ki nas poznajo in ki jih poznamo mi. Ujci in strine, tete, botre in strici, možje in žene pa fantje in dekleta.

Razlagal je vse to svojemu prijatelju, ali ta ga ni razumel. No, si je mislil, če bi imel denar, pa bi ga vzel s seboj, da vidi. Ali ni imel denarja, na žalost. Niti zase ne mnogo. Toliko, da pride domov, in še nekaj kron, da kupi materi in sestri kako ruto, očetu nož s tremi rezmi, bratu pa mošnjiček za denar. Da ne poreko, da je prišel s praznimi rokami. Za nazaj pa oče kaj da. Saj ni brez drobiža. In morda bo še vse dobro potem.

Tone Korošec je bil namreč skregan z očetom in z vsemi doma. Že nekaj let. Od tedaj, ko je tebi nič meni nič pobe gnil iz semenišča. Ko se je že pol leta pripravljaj za gospoda, kakor je dejala mati. Ko mu je takrat oče pokazal vrata: »Ali nazaj v lemenat ali pa nikdar več čez prag naše hiše,« se ni oglasil nihče, da bi mu bil dal prijazno besedo, ko je užaljen z nekako grenko, trpko svojeglavostjo odhajal v svet. Niti mati ne. Pes je lajal za njim, oni drugi so pa stali v hiši in se križali nad nepokornim sinom. Otresel je prah domače dežele z nog in se odpeljal študirat. Težko je bilo vse to. Delati, pehati se za nekaj krajcarjev, da ostane živ, a zvečer mučiti se za cilj. Neumen ni bil nikoli, ali za take suhe nauke tudi ni imel nikdar posebnega talenta. Izpiti so stali pred vrati boljšega življenja kakor angel pred rajem. Pa je tlačil tiste dolgočasne skripte vsako noč v glavo, a kaj pojde v utrujeno in zmučeno pamet! Kolikokrat je zaspal nad knjigami – pal je pa vendar. Bil je že eden izmed starejših med tovariši, in kadar je prišel mednje, je resno in zamišljeno sedel pri mizi. Nekakšna resignacija se ga je začela polasčati zadnji čas. Jeza in trma sta izginili iz njegove duše in zdaj ni bilo nič tam, kar bi ga pehalo dalje.

Vsi cilji in ideali so se odmaknili nenadoma tako nedosežno daleč, da bi bilo smešno pehati se za njimi.

V tem mučnem duševnem stanju se mu je naenkrat stožilo po domu. Zdelo se mu je, kakor da ga čaka tam v domačih hribih pomlajenje, kakor da tam najde svojo prejšnjo svežost in čilost.

»Pojdem domov, pa se napijem doma in svobode. Ves dan bom ležal na vrtu, da me sonce obsije in pogreje. In zvečer pojdem s fanti vasovat in ukat. In vsi me bodo veseli, mati in sestra in brat in oče tudi. Saj sem njihov. Korošček sem. In vsakega posebej objamem.«

Pogledal se je v ogledalo in zdelo se mu je, da se je zelo postaral ta štiri leta, kar je od doma. Oči so globoko v jamicah in po obrazu se delajo drobne zareze in brazde. Ustnice so nekako uvele in stisnjene in v oči je prišlo nekaj težkega in zamišljenega. Samemu sebi se je zasmilil in skoraj bi se bil razjokal.

»Milo se jim bo storilo doma, ko me tako ugledajo,« je premišljeval in domači kraji, domači, dragi obrazi so vstajali jasni in blagi pred njegovo dušo. Štiriletna odsotnost, mrzla tujina, neko sladko domotožje jih je očistilo vseh peg in njegove oči so jih gledale v idealni luči njegove ljubezni.

Krivicu so mu delali, res je, ali morda je bilo iz ljubezni. Pove jim vse in jim razloži, da ne more in ni mogel delati proti

svoji vesti. In razumeli ga bodo. In naj je karkoli v njegovih očeh, hinavec ni bil in noče biti nikdar. Tuji so si po mislih in nagonih, po ciljih in namenih, ali po srcu so si blizu. Pamet in spoznanje jih je odtujilo, ljubezen jih zopet zbliža.

Tako je mislil in zaupanje mu je raslo v duši. Ko je končno stopil iz železnice in iskal poštnege voza, da se z njim odpelje do domače vasi, ga je naenkrat napolnilo tako silno čustvo za ta dom, ki mu je bil že tako blizu, da je uvidel, da bi mu bilo nemogoče mirno sedeti v zaprti pošti. Mahnil jo je peš po bližnjicah preko hribov.

»Ti si?!« je dejala mati prestrašeno in se odmaknila, ko je naglo stopil k njej in jo hotel objeti. »Kako si me prestrašil,« je jecljala in brisala desnico v predpasnik.

Njemu je lice zardelo in roke so se mu povesile. Pozabil je bil, da ni navade objemati se v pozdrav pri njih doma. V zadregi je prijel desnico svoje matere, a jo takoj zopet ustavil. Zdelo se mu je, da ne stoji njegova mati pred njim, ampak kaka druga, tuja ženska. Njej so se šibila kolena in vsa je trepetala od prestrašenosti. Njen sin je bil, da, in rada ga je tudi imela, ali kaj pomeni njegov prihod? Gotovo nič dobrega. Naučila se je misliti nanj kakor na slabega, nehvaležnega sina, od katerega ni nič kaj prida pričakovati. Vsak dan je molila zanj, ali čisto prav ji je bilo, da je bil tam v svetu, da se

ne oglašja in da ne moti miru domače družine. In zdaj je stal pred njo.

»Ne pojdeš v hišo?« ga je vprašala in odprla vrata pred njim. »Oče je na dvorišču, takoj ga pokličem.«

Naslonil se je na belo, javorovo mizo v kotu, drugače bi bil pal. Zazibalo se je okrog njega in pravo življenje je stopilo na mesto njegovih sanjarij. Po kaj je prišel domov? Tuj človek k tujim ljudem. Bedak! Skoraj bi se bil zopet obrnil in odšel prej, preden bi ga videl še kdo drug razen matere. Vedel je dobro, da ne najde ljubezni, ki jo je pričakoval. Materin pozdrav ga je hipoma streznil. Nemilo se je zbudil iz svoje neumne, idealne pijanosti. Nasmehnil se je bridko in se že obrnil k vratom. »Pa pojdem, od koder sem prišel!« Toda ne! V tistem hipu se je zbudila neka trma v njem. »Saj je to moj dom! Hiša mojega očeta, kjer sem bil rojen, kjer sem se igral, kamor sem hodil na počitnice, ko sem bil še v gimnaziji. Če imam svojo glavo, če delam po svoji volji, se ni še nič izpremenilo. Se vedno sem tukaj doma!« Odložil je klobuk in sedel za mizo, podprl brado v dlani in čakal.

Tako ga je našel oče, silen mož z olraškimi udi in trdim, strogim obrazom. Vsaka črta, vsaka poteza, kakor vklesana v kamen. S težkimi koraki je stopil k sinu.

»Dolgo se nismo videli.«

»Dolgo.«

Po dolgem mučnem premoru:

»Pa bog daj zdravje!« in počasno je pomolil sinu roko.

»Bog, oče!«

In zopet molk. Potem se oče odkašlja važno in počasno pa vpraša:

»Po kaj si pa prišel?«

»Po nič! Tako domov!«

»Hm. Kaj si pa delal?«

»Služil sem vsakdanji kruh pa učil sem se.«

»Tako. No, saj to je lepo. Pa si kaj prida?«

»Nič nisem. Pisar.«

Molk.

»Pa praviš, da si se učil. Županov iz trga je postal po štirih letih profesor in doktor mu tudi pravijo.«

Molk.

»Pa ti si tudi nekaka štiri leta proč, ali koliko?«

»Natanko štiri.«

»No, pa nisi nič. Kdaj pa boš kaj?«

»Ne vem.«

Zaničljiv posmeh.

»No, saj sem dejal. Iz tebe ne bo nikdar nič prida. Županov iz trga.«

»Županov iz trga ni stradal, ni moral vsake skorje kruha krvavo zaslužiti kakor jaz.«

»Saj si sam hotel stradati. Jaz sem dejal, da ne dam, niti krajcarja. Svojo doto si doštudiral, zdaj pa sam glej! Tudi beliča ne dam več.«

»Saj ne prosim.«

»In če bi prosil!«

In zopet molk. Težko in jezno je stopal stari mož po hiši, sin pa je sedel pri mizi z brado v dlaneh. Njegove oči so bile trde in mrzle in svetile so se kakor brušena kovina.

»No, in kaj misliš? Doma ne moreš biti.«

»Samo ne bojte se! Prišel sem še enkrat gledat te kraje, potem ne pridem nikoli več!« Vzpel se je, stisnil pesti in se udaril ob prsi. »Nikoli več! In če bom umiral pred tujimi pragovi, pred to hišo ne pridem. Kolnem se!« Težko se je spustil nazaj na klop in topo pristavil: »Zdaj me nikar ne podite! Ne bom dolgo!«

»Ostani, kakor dolgo se ti zdi, saj si vendarle doma.« In mož se je obrnil, da odide, ali še enkrat se je zastavil pred sinom: »Če imaš v kaj, se preobleci. Nočem, da bi sosedge kazali s prstom za teboj. Nočem imeti sramote!«

Sin je pogledal po sebi in videl, da je res jako zapuščen. Hodil je najprej po rosi, potem po prahu, da je bil videti kakor kak boljši potepuh. Ali očetov klic: »Nočem sramote!« se je dotaknil njegovega srca in njegovega ponosa obenem in enako globoko. Zdelo se mu je, da ga še nihče na svetu ni tako razžalil. Udaril je s pestjo po mizi: »Zaradi mene ni treba biti nikogar sram, tudi vas ne!« je zakričal in solza mu je prišla v oko – iz jeze ali žalosti, tega ni vedel.

Oče je odšel in kmalu nato je prišla mati.

»Kaj sta imela, moj bog?« je zaječala in si brisala s predpasnikom oči.

»Nič nisva imela,« je rekel svojeglavo.

»Oh, da bi bil mene ubogal in očeta, vse bi bilo dobro. Tako se ti pa slabo godi in mi nimamo nič drugega od tebe kakor skrbi in žalost. In še sramoto.«

»Samo še vi začnite! Pa se obrnem in pojdem. Se beraču se dovoli, da se spočije, jaz pa nimam prostora in miru v domači hiši.«

»I saj molčim. Ali res je. Pod nesrečno zvezdo si rojen, Tone.«

»Eh, lačen sem in žejen in umil bi se rad.«

Mati ga je peljala v kamro pod streho, prinesla mu vode in ga vpraševala, kaj bi hotel. Njemu je bilo vse to neizrečeno mučno. Materin objokani obraz, njene solze, njeni vzdih, vse ga je razburjalo, podžigalo v njem nekako čudno, bridko jezo. Čutil je, da te solze ne izvirajo iz ljubezni in sočutja do njega, da imajo svoj izvir drugje. Ni jokala nad njim, nad sinom. Jokala je nad seboj, nad materjo nepokornega sina, ki ni hotel postati duhoven in ki mu zdaj bog ne da, da bi bil srečen.

»Zakaj jokate?« je vprašal osorno.

»Kako bi ne jokala! Vsaka mati joka nad izgubljenim sinom.«

»Jaz nisem izgubljen. Ničesar nisem zagrešil, za kar bi me moralo biti sram. Vsakomur lahko pogledam v oči.«

»Vem, da nisi tat ali ubijalec, ali izgubljen si pa le. Ali imaš kaj vere?«

Ni odgovoril. Trpko je gledal predse in neskončna bridkost mu je polnila dušo.

»Oh, saj sem vedela, da nimaš vere,« je jokala mati.

Prijel jo je za roke, nežno kakor še nikoli v življenju.

»Mati, kajne, da imamo vsi nekaj tu notri, v srcu, kar nam pravi, to je prav in to ni prav, kar nas sili, da delamo to, in brani, da ne storimo onega. Vidite, mati, tudi jaz imam ta glas v sebi. In verjemite mi, še nikdar se nisem v velikih rečeh pregrešil proti temu glasu, proti svoji vesti. In če sem kdaj v manj važnih stvareh ravnal drugače, kakor mi je ukazoval ta glas, verjemite, da mi je bilo pozneje vselej žal, in drugič sem poslušal in ubogal ta glas. In glejte, mati, mene moje srce, moja vest nikdar ne sili, naj molim. Nikdar ne čutim potrebe iti v cerkev, nikdar nimam težkih misli ali kakega očitjanja, kakega kesa v duši, ker ne verujem.«

»Nesrečnež!« je zakričala mati in se mu skušala izviti, ali njegove roke so jo trdno držale in nadaljeval je resno in žalostno:

»Mati, vidite, jaz res ne verjamem, kakor verujete vi, jaz res ne molim. Ali mati, če bi dejal in se delal, da verujem, bi lagal, in če bi se ne silil moliti brez notranje potrebe, bi bil hinavec. Mati, dajte, razumite me! Jaz vam nočem vzeti vaše vere, nočem vam vzeti tolažbe, ki jo najdete v molitvi. Jaz vem, da je vse to potreba vašega srca in vaše duše, da je ni hinavske misli v vas. Kar je vam sveto, bom vedno spoštoval, četudi ni sveto meni. Mati, glejte, vaš sin sem in v resnici vas imam rad. Ali hliniti se ne morem, ne morem trditi nekaj, česar ni. Jaz vas samo prosim, da me ne kolnete in ne zametujete, ker

sem odkritosrčen, ker ne lažem, ker ravnam po svoji vesti, po svoji duši.«

Spustil je njene roke in se dotaknil z desnico svojih prsi. Bilo mu je nekako lahko in sveto, kakor nekdej, ko je še kakor majhen deček prihajal od spovedi. Čutil je, da je čist pred seboj; v duši mu je postajalo mehko in milo.

»Mati, saj med nama ne gre za to, kar verujete vi in česa ne verujem jaz. Med nama gre samo za to, da ste vi moja mati in jaz vaš sin. Samo za to gre, da naju spaja in naju mora spajati medsebojna ljubezen in spoštovanje. Mati, štiri leta vas nisem videl in upam, da bom vsaj vam dobrodošel v tej hiši.«

Pripognil se je in ji pogledal v obraz, oblit od solz. Neprestano je jokala in njene koščene, od dela raskave in žuljave roke so bile vse mokre. Njemu se je milo storilo zaradi teh rok in srce se mu je napolnilo z ljubeznijo in s spoštovanjem.

»Mati!«

In tedaj ga je vprašala z nepopisljivo grozo v glasu: »In ti ne moliš?«

»Ne, mati!«

»In nisi bil pri velikonočni spovedi?«

»Ne, mati!«

»Oh, jaz nesrečnica, zakaj sem te rodila!«

»Mati!«

Zdrknil je pred njo na kolena in jo objel. Vso dušo je vsilil v pogled in vse srce položil v to ime.

Mati pa je dejala:

»In duhovnike zaničuješ?«

»Samo tiste, ki to zaslužijo.«

Jok ji je zadušil vsako nadaljnjo besedo. Ko se je zopet nekoliko pomirila, je odrinila sina in dejala:

»Prav so imeli gospod kaplan! Izgubljen si! Pusti me, ti nisi nič več moj sin!«

Skočil je pokonci in bilo mu je, kakor da je kdo vse najlepše njegovega srca in njegove duše pomendral v blato.

»Kdo je rekel, da sem izgubljen?«

»Gospod kaplan. Takrat, ko si pisal proti veri in duhovnom.«

Spomnil se je, da je napisal nekoč nekak članek proti klerikalizmu,

»In kaj še?«

»O, prav so imeli! Bolje bi mu bilo, da je oslepel pri priči, kakor da je to napisal, so dejali. Oh, bolje bi ti bilo, da nisi bil nikdar rojen!«

Hotel je vzrojiti, ali še enkrat se je premagal.

»Mati, vi mi to pravite, vi?! Vi mi to pravite, zdaj, ko sem po štirih letih prišel domov, ko me ne bodete menda nikdar več videli?!«

»Oh, saj bi mi bilo laglje, da te nikoli več ne vidim, kakor da moram slišati take stvari iz tvojih ust.«

Odšla je z jokom in ostal je sam.

Haha, to je torej dobil za tisto svoje polno srce. Sram ga je bilo pred samim seboj. Haha, zdaj je doma! Vsi so ga veseli, vsi so ga lepo pozdravili! Tujec je, tujec lastni materi. Kje je ljubezen?! Samo nekaj dogem, to jim je srce. Niti ene dobre,

blage besede ni slišal. Otrdelo je vse v njem in zdelo se mu je, kakor da ga tišči kamen v prsih. Izruvali so vse in potep-tali. Bilo mu je, kakor da se mu je zmešalo, kakor da sanja težke, mučne sanje. Stisnil je pesti in se z vso močjo udaril po glavi. Norec, spametuj se! Doma si. Na edinem, sladkem, najlepšem, svojem domu. Odpočiješ si in oddahneš v toplini domačega ognjišča. Vse te je veselo, v vsakem očesu bereš ljubezen.

Haha!

Bridko mu je bilo, bridko, bridko ...

Vrgel se je na tla in zajokal kakor majhno dete, ki je samo in ubogo ostalo na svetu. Že leta ni jokal ali danes je moral. Saj je bil doma brez doma.

Zaprl se je in ves dan in vso noč gledal skozi odprto okno kdove kam z bolečim, raztrganim srcem.

V soboto zvečer sta prišli mati in sestra gor k njemu v kamro. Sedel je pri odprtem oknu in poslušal tiho, mnogoglasno petje cvrčkov na vrtu. Nekako v zadregi sta sedli na veliko skrinjo ob steni in čakali, da on začne razgovor. Mati je jokala vse te dni, kar je bil doma, tudi sestra je imela večkrat objokane oči. Z očetom nista še od tistega dne, odkar je prišel, izpregovorila nobene besede, brat se je držal hladno in nezaupno. Ali navadil se je nekako na vse to. Saj ga tako po ves dan ni bilo doma. Ob zarji je odhajal in prihajal šele

v mraku. Vse hribovje v okolici je obhodil ali preležal po več ur na porobku nad vasjo pod smrekami in gledal v dolino.

»No, kaj sta prišli?« je vprašal prijazno.

»Tako, saj se menda sme pogledati k tebi?« je dejala sestra nekako v zadregi.

»Sme, sme.« Skočil je z okna in stopil h kovčku. Pozabil je bil razdeliti darove.

Razgrnil je dve svileni ruti na postelj: »To sem vama prinesel z Dunaja, vsaki po eno.« Odmotal je še iz papirja mošnjiček za denar in nož, namenjen očetu, in položil oboje sestri v naročje: »To je za Lojza.«

Sestra je zardela od veselja, mati pa je gladila ruti:

»Lepi sta, lepi. In fino blago. Samo presvetla bo in pregozposka zame. Bo pa Ančka nosila obe.«

Njemu ni bilo prav, da je mati odklonila njegov dar. Lahko bi bila pozneje naredila, kakor je hotela, ali tako v oči mu tega ni bilo treba reči.

»In škoda denarja, Tone! Saj ga nimaš odveč. Za Lojza ni bilo potreba ničesar nositi, nož ima sam in mošnjiček tudi,« je nadaljevala.

To ga je še bolj ujezilo. Najrajši bi bil vse skupaj zgrabil in vrgel skozi okno. Kako smo si tuji, kako smo si tuji!

»Hvala lepa,« se je oglasila zdaj sestra.

»Veš, zelo si me razveselil, da si tudi name mislil tam na Dunaju. Takoj jutri si denem ruto na glavo k deseti maši. Gosposka je, pa naj se tudi jaz malo postavim. Saj pojdeš z menoj, ne?«

Sestrina zahvala ga je veselila. Bilo je nekaj nežnega, mehkega v njenem glasu. Na njeno vprašanje ji pa ni mogel odgovoriti. Nedelja, na to ni mislil.

»Saj pojdeš k maši?« je ponovila mati.

»Ne, ne pojdem,« je dejal odločno.

Obe sta udarili v jok.

»Zaradi ljudi pojdi, da ne bo sramote,« je prosila mati.

»Tega ne preživim, o, moj Jezus! Kakšen greh je to, kakšno pohujšanje!«

Stopil je k oknu in se zagledal ven. Pa odidem, še nocoj odidem, si je mislil. Sestra je stopila k njemu in mu položila roko na ramo:

»Pa pojdi, Tone, prosim te. Zaradi mene pojdi! Meni bi bilo tako hudo, če ne bi šel. Saj vidiš, greh je,« in zopet je zajokala bridko in strastno.

Njen glas ga je ganil.

»Pojdem, zaradi tebe,« je dejal sestri in proti materi: »Ali vseeno bi bilo, če ne bi šel.« Odšli sta zadovoljni z uspehom in on je res šel drugi dan s sestro Ančko k deseti maši.

Neko posebno poezijo imajo te vaške cerkve. Že tisto pri-trkavanje ob desetih, ki se razliva po ravnini praznično in va-beče. V gorah naokrog se oglašča rahel odmev in na cestah in potih proti župi se začnejo vrstiti praznično oblečeni ljudje. Pisane rute mladih deklet se veselo blešče na poljskih stezah, gori pri fari že stoji straža fantov, ki gledajo z nasipa v dolino. Zrak drhti, poljane se zelene in nad njimi plava čudoviti, čisti glas zvonov. Okna in vrata cerkvena so poleti odprta, tako da

se vidi na vse strani dol po vasi in na polje in gozde. Ptičje petje prihaja rahlo od zunaj, prijeten hlad veje skozi okna, glasno pojo dekleta na koru, pred oltarjem hodijo ministranti, duhovnik se klanja, pobožno ljudstvo polglasno šepeče.

Ni imel več onega preprostega, vernega srca, in ni mu bilo žal. Nikdar si ni želel nazaj onih časov ekstaze in opojnosti. Ali globoka poezija verskih obredov tu zunaj na deželi, v preprosti, ubožni, belo pobeljeni vaški cerkvi, kjer se je rahli dih narave mešal med molitev, kjer se je ptičje petje spajalo s svetimi napevi, kjer so med kadilo dehteli stoteri zeleni gozdni naokrog, ta mu je segala v dušo, ga prešinjala, dvigala v neko slavnostno razmišljanje in poglobljanje. Bil je zbran v svojem srcu, jasnilo se je pred njim, videl je težko, samotno pot pred seboj, po kateri mu je bilo hoditi.

Evangelij, potem pridiga.

Neprijetno ga je zadel ostri, hreščéči glas pripovednika. Predramil se je. Poslušal je že stokrat podobne nauke, izpovedane v isti obliki, z istimi besedami, poslušal zgodbice, znane in neštetokrat obnavljane po vsem svetu. Pridiga je bila o katoliški cerkvi, edino pravi, edino zveličavni. Duhovnik je pripovedoval o čudnih izpreobrnjenih poganih in krivovernikih. –

Jezilo ga je to čudno, nestrpljivo slikanje tujevercev. Spominjal se je, kako je nekdaj mislil o njih, z nekakim čudnim strahom, kakor da so to nevarni in kdove kako hudobni in pokvarjeni ljudje. Vedel je, da si to preprosto, naivno ljudstvo enako slika te ljudi, da jim je drugoverec človek sposoben

vsake hudobije, da jim je tudi najpoštenejši brezverec bolj strašen, večjega zgražanja in zaničevanja vreden kakor vsak katoliški ubijalec in bandit.

Zadonele so orgle, ljudstvo je pokleknilo, ali njemu se ni hotela vrniti prejšnja zbranost. Ogledoval je ljudi in na vsakem obrazu videl tisto naučeno, mehanično pobožnost brez misli. Nekateri so dremali, drugi nekako topo gledali predse in neki moški v kotu je žvečil tobak.

Dnevi so potekali. Štirinajst dni je bil že doma, a vendar se mu nekako ni dalo proč. Omilili so se mu ti hribi, ta polja, ti gozdi, tihi in samotni, koder je ure in ure hodil in sanjaril. Kadar so ga temni, neprijazni obrazi doma žalili v srce, bežal je v gozd in tam pozabil na vse. Čemerno in nezadovoljno se je držal oče, srdit, da se sin ni uklonil njegovi volji; mati je tarnala in ga mučila z neprestanim vpraševanjem; brat se je držal mrzlo in nezaupno, kakor da se boji, da bi ta srečnejši, študirani Tone imel tajne namene, da se še kako okoristi, da še kaj izvleče iz tega doma, ki ga je on imel za svojega, a ki je njemu doslej še tako malo dal.

In če ga je vse razočaralo in ogoljufalo pri tej vrnitvi, narava ga ni. Bolj kakor kdaj jo je spoznal, bolj kakor kdaj jo

je razumel. Glej, kako temen je pogled na te hribe, pokrite s smrekovimi šumami, po katerih polegajo deževne megle. Blizek mu je in drag, zakaj žalostno mu je v duši. Srce je razrvano, potrgane so srčne žile, ki so ga vezale na to vas s tisočeriimi vezmi. Trpkost je ostala namesto ljubezni, grenka bolečina namesto toplih, rajajočih čustev, s katerimi je prihajal.

Ni tu njegov kraj, ni tu njegovo polje. Preveč mu je postalo to ljudstvo tuje s svojim mišljenjem. Nasprotja ubijajo. Ne koristil bi tukaj nikomur in sam bi propal in izkrcvavel v brezupnem boju. Niso še godna tla za njegovo setev. Pojde v mesto, tam bo sejal in učil. Svobodo misli, svobodo vesti, svobodo pričevanja. Oznanjal bo pravico potlačenim, pravico do kruha. Naj se zdramijo in se zavedo svoje bede! In ko se nasitijo, zadrhte njihova srca in tema jim izgine iz duše. Vstajali bodo novi ljudje, silni in dobri, čisti in brez hinavščine, svobodni in ponosni. Vstajali bodo! On veruje v ljudi, veruje, veruje! Pozno za njim pridejo in se razidejo po vsem širnem svetu. In takrat zasveti tudi v teh vaseh luč prosvete in svobode. Zarožljale bodo verige, ki spenjajo dušo njegovega naroda, in ta vstane čil in jak; padejo okovi, in vzpne se k soncu, mlad in prerojen.

Odpočil se je doma, napil se je moči v teh gozdovih. Boleče se mu trga srce v prsih, ali zbudil se je. Ne bo več spal in čakal, sam poseže za delom, saj je mlad in silen. Marsikaka kaplja srčne krvi mu pade na suha tla, toda pripravljeno je. Pridejo drugi, vedno več in več jih pride, in nekoč dozori na teh suhih, trdih tleh bogata žetev. Ne bo je videl, ne bo več

njegovega prahu, ne bo več njegovega imena, ali ideja bo živila, ki ji je posvetil svoje sile, plamenela bo luč, ki so jo drugi prižgali pred njim in ki zdaj njemu sveti na njegovem potu.

Poslavljam se od vas, vi temni hribi! Zašumite mi še enkrat svojo sveto pesem, moji gozdovi, zeleni in sveži, dajte, da se še enkrat nadiham vaških krepkih, zdravih vonjav! Odhajam v svet, v bedo morda in trpljenje, ali ni me strah. Veliko hrabrih junakov pade v bitki, ali preko njihovih trupel zadone zmagovite fanfare. Naj padem še jaz v tem boju, v katerega odhajam. Tudi to je sreča.

Tako je odhajal nazaj v svet.

Hrvatarji

Hrvataji gredo!« se je razlegalo po vaseh med hribi.

Prijazne vasi, revne vasi, pol v šumah, pol na krasu. Zemlja peščena, nerodovitna, podnebje ostro. Kar ostane spomladi po povodnji, poleti po toči, to pomori jeseni prezgodnja slana. Marsikako leto ne izkopljejo kmetje niti toliko iz njiv, kolikor so bili vsejali v zemljo. Samo šume so v nekaterih krajih up in rešitev tega ljudstva. Žilavo ljudstvo je to, zdravo, delavno. Kakor lastovke se dvigajo jeseni in rojijo v daljni svet za kruhom in zaslužkom. Vse se vzdigne, kar ni prestaro, kar ni bolno, in po vaseh ostanejo samo ženske, starci in otroci. Puste zime so to. Ni ga kruha v kočah, nezabeljeni koruzni žganci, krompir in bob, to je edini živež. In ženske opravljajo domača dela. Skrbe za kravico in še kakšno drugo živinče v hlevu, predejo in hodijo že z mrakom spat, zakaj škoda je trošiti svetljava po nepotrebnem. Bleda ekspeditorica na pošti ima v tem času mnogo posla, vaški trgovec proda dokaj pisemskega papirja, piše naslove na Ogrsko, v Slavonijo, v Sedmograško, v Romunijo, ah, po vsem daljnem svetu.

Hrvatarji se razkrope v trumah po daljnih šumah in njihove sekire pojo, pojo vso zimo, skoraj brez presledka. Kakor obsedeni so od dela. Široke tesarske sekire žvenketajo ob tramih ob plapolajočih luči bakel pozno v noč, žage cvilijo v ogromnem lesu. Vse okrog je sneg in mraz in zima, srebrno se blešči led, v bisernem prahu se otresa ivje, a ti ljudje, naši ljudje, zamahujejo s svojimi silnimi rokami, da odmeva daleč v temno noč. Kakor megla jih obdaja sopara, ki se vzdiguje iz njihovih razgretih teles, po prsih jim curi pot, a oči jih skele od mraza. Kučme jim pokrivajo glave zadaj do vratu, spredaj jim samo razmršena, divja brada, nos in oči gledajo iz ovojev, noge tiče v ogromnih škornjih in preko njih so na debelo omotane vreče. Mlad, štirinajstleten fant jih kliče k večerji. Komaj je dorasel šoli, a zdaj je tukaj za kuharja, skrbi za red v kolibi, za drva, za ogenj, da ne ugasne ponoči, sveti pri delu, pomaga povsod. Pajdaši posedajo po pogradih v kolibi, večerjajo, ležejo spat. Trideset kil koruzne moke, deset kil bele moke, ena kila soli, poldruga kila slanine, to dobi vsak poleg denarja na mesec.

Oblečeni spe pajdaši na trdih deskah, sredi kolibe gori ogenj, veter tuli po gozdu, skozi tenke, špranjaste stene prihaja mraz. Kruti, šumski mraz. Bliže se pomikajo k ognju, da jim noge vise preko desk – ob vzglavju mraz, da primrzujejo lasje na trdo blazino, pri nogah vroče, prevroče od ognja. Zbudi se eden, zbudi se drugi. Vzdigujejo se, vstajajo. Delo, delo! Kakor obsedeni so od dela. Dve je ura, tri ponoči, a zunanaj že zopet plamte bakle, škripljejo žage, žvenkečejo sekire.

Tiho trepetajo zvezde na visokem zimskem nebu, v magični belini se sveti sneg med debli. Oj, šuma, stoletna, daljna, tajna! Oj šuma!

Zvezde ugašajo, deček kuha zajtrk. In potem dalje! Doge se kopičijo, trami se vrste okrog kolibe, hrast za hrastom zažvižga v zraku, hrešči, pada; svetlo in prijazno postaja v stoletni šumi.

Kakor obsedeni so od dela, ne poznajo utrujenosti, ne pogršajo počitka. Kakor reke spomladi jim nabuhnejo jeklene mišice, trostročijo se sile. In grizejo se v šumo besno in divje. Ponosno stoje vitka debla, ponosno stoje junaki šumski, ostareli v viharju, v nevihtah, a vendar sveži, sočni, polni moči in življenja. Ponosno gledajo v nebo, visoki in veličastni vitezi stoletnih šum; ni jih omajal vihar, ni jih razdejal blisk, mogočno širijo veje, ponosni, molčeči. Ali naši ljudje pridejo – naši ljudje s krasa – zaletе se v deblo in stari, plemeniti junaki se rušijo na tla. Majhen vihar se vzdigne, kadar zažvižgajo veje v zraku, gozd ječi, zemlja se trese. Oj šume stoletne, memento! Oj šume stoletne, nikdar več tako goste, krasne, mogočne! Oj šume, stoletne, zdaj in nikdar več!

Celo zimo odjekujejo sekire v šumah. Ob nedeljah utihnejo in pajdaši hodijo drug k drugemu v vas po sosednih kolibah, polegajo, kade. Časih gredo v cerkev v vasi, če niso predaleč. Tri, štiri ure – dlje ne hodijo radi vsako nedeljo. Preoblečejo se, umijejo – čez teden se ne umivajo in tudi ob nedeljah ne, če ostanejo v šumi. In zapustijo jo redkokdaj. Kaj bi pač hodili v vas? V krčmah se toči žganje, vino, a škoda, škoda denarja v tujem kraju. Zelo redko hodijo med ljudi,

vsak mesec enkrat, s tem mora biti zadovoljen bog v cerkvisi in grlo v krčmi. Po maši pišejo domov ženi, materi, ljubici. »Zadnja pošta ...«, s težko roko se nariše naslov, a potem pit.

»Hoj, Židinja, ljubica, toči!«

In židovsko dekle gleda zaljubljeno s svojimi očmi – dva žareča oglja – v mlade fante in toči, toči. Rujne ustnice imajo ogrske Židinje in mladi ljudje pozabijo na svoja dekleta doma.

»Enkrat na mesec, kaj je to?! Toči, ljubica, Židovka, toči!«

Hej, ali se toči težko vino, hej, ali pali bleđa slivovka!

Možaki pa sede in gledajo molče na enodnevno ljubezen mladih tovarišev, sede in se krepčajo s pijačo.

Ali hajd! hajd kvišku! Daleč je šuma in jutri pred dnevom morajo peti zopet sekire v tihem gozdu.

Tako minejo izleti med tuje ljudstvo. Molitev k domačemu bogu, pa vino, pa žganje, pa medeni pogledi črnookih Hebrejk v zakajeni krčmi vaškega Žida.

Dolga je zima v šumi, dolge so nedelje v šumi. Žage se nabrusijo, toporišča sekir se nabijejo, kubiki se zračunajo in zaslužek – zakaj podjetnikom ni veljeti. Škribani odščipavajo pri vsakem kosu, zato je treba pripraviti kletve in grožnje in korajžo.

Pa kaj naj delajo ob nedeljah v šumi, kakšnega veselja naj si iščejo? No, malo se grizejo med seboj, pol zares, pol v šali.

»Kaj pa ti vzdihuješ kakor otročnica! Hočeš malo kamilic, he? Cel dan leži, niti vstal ni danes, samo k jelu sede. Oh, ti mehka Jerica ti, pri materi bi bil ostal, pri materi! Pa bi ti še sesati dali, haha! Kaj boš ti za šumo, moje cartano!«

Lovričev Tone leži na deskah in niti kvišku ne skoči, da bi s pestjo zabil hudobnemu nagajivcu usta.

»V prsih me boli,« sikne med zobmi in se obrne v stran.

»Hoho, saj sem dejal, v zibko, v zibko! Visok fant, širok fant, pa mevža, fejl!«

Tudi drugi pogledajo na Toneta. Krepek je na videz, kakor izmed najjačjih, ali ni delavec, ne, delavec ni. Osemnajst let mu je že, a letos prvo zimo v šumi. Razmehkuženo fante, razmehkuženo! Mati je pravila, da je slab na prsih. Tak fant pa slab! Vsa vas se je smejala in letos ga je mati vdova zaradi sramote poslala z drugimi dol na Ogrsko, v šume. Za pol pajdaša so ga vzeli. Za pol pajdaša kakor štirinajstletnega dečka-kuharja! Sramota je to, ali več res ne zasluži kakor polovico tistega, kar odpade od zimskega zaslužka na vsakega posamez. Glej, Jeršinov Matija, ki ga zaradi nezveste ljubice dražijo, je samo za leto starejši, ali delavec, delavec! Že letos se je puntal, da ne gre samo za del, da mu morajo dati vsaj petino čez, ali premlad je še, in gospodar, tisti izmed trinajsterice, ki je najbolj razumen, ki vodi račune in vso kompanijo, se ni dal omehčati. Zakaj nekaj oženjenih je med njimi in starejših, trideset, štirideset, tudi petdeset let, a na take može treba bolj gledati kakor na mladega fantina.

Eh, da, Lovričev Tone je sramota kompanije, slab delavec, nobenega tako slabega pri vseh kompanijah v velikanski

šumi – a teh je še devetnajst, devet iz domačih vasi, ostali so Dolenjci. Njegova sekira se lesa komaj malo prime, menda bi najrajši ležal še na delovni dan. Ne, to ne gre, lenuhov ne trpe med seboj. Da bi počival, ko se drugi mučijo?! Vsi se jeze nanj in pikajo ga s slastjo, kjer se le da. Ali prava baba je, nikdar se ne postavi po robu, molči, vzdihuje in včasih pravi, da ga prsi bole.

Haha, samo da bi mu kdo verjel, take prsi, kakor gora, in niti kašlja ne!

Ko je prišla pomlad, ni bilo več šume ...

Redko stoje mlada tenka drevesa, nekaj krivih, nelepkih debel – a drugo je razdejan. Kje so veličastni, visoki oboki, ki so se lani v nepopisni lepoti dvigali na ravnih stebrih? Pokončan je tempelj in razdejan.

Pomladi ni bilo več šume.

In tisti, ki so jo razdejali, so veselo odhajali domov. Kaj je njim šuma?! Res, govore: Lepa šuma, fina šuma! Ali takoj pristavljajo: Koliko da zaslužka, koliko kubikov, koliko dog? Kako se seka? – Samo zaslužek jim daje, kruh – ali lepote duši, srcu?

Vse vasi so oživele. Nič več ni prazno pod vaško lipo, pri vaškem kovaču, v krčmi. Povsod postajajo in se pomenkujejo.

Dolgo jih ni bilo doma in odpočiti se je treba od težke zime. Obrili so se že, postrigli lase. Se so zarjaveli, bronasti, ali drugače so na pol gospoda. V špičastih »štifletih«, v belih, zlikanih srajcah, s pisano kravato in v kratkih suknyah iz modnega blaga hodijo okrog. Z okroglimi lovskimi klobuki na glavah, z dolgimi pipami v rokah, s srebrnimi urami z debelimi verižicami v telovnikih. Čutijo se, to se jim vidi. Vaška krojača, vedno pol gosposko oblečena, imata polne roke posla. Vsakemu fantu po eno, dve novi obleki. Črne obleke niso že več tako v modi. Eno pač ima vsak, drugače je pa svetla, siva barva zelo v časti. Blago naročata krojača po vzorcih naravnost z Dunaja in iz Brna. Tudi čevljarji imajo dela čez glavo, fine »štiflete« iz šagrina, nizke šolne iz rjavega usnja, gosposke poletne čevlje iz tkanine z lakastimi špicami. Pri trgovcih si omislijo novih ovratnikov in manšet, ne samo belih, ampak tudi že barvastih z vzorci; nov gosposki dežnik z lepo okovano kljuko. Šivilje šivajo srajce – iz kupljenega blaga seveda – domače platno nosijo samo še v šumah.

Oženjeni niso tako gosposki, ali preveč zastajati tudi nočejo. Seveda, denarja nimajo toliko za lišp in ošabnost, žene so tu in hčere in hočejo za obleko in lišp. Zaje se malo in tudi za druge stvari v hiši se ne potroši skoraj nič. Po ena postelja je v vsaki hiši, to je dovolj, in če so še »stari« živi, imajo tudi ti svojo, druga družina spi na slami pod streho ali pa v hiši na tleh. Meso je samo ob največjih praznikih na mizi, tudi ne belijo vsak dan, kruh je samo ob košnji pri domu in po posebnih svečanostih. Gospodinja ima pač nekaj prtov s

čipkami – če bi kdo umrl – na omari svetle svečnike, voščene svetnike in Mater Božjo pod steklom. V nekaterih hišah imajo tudi neke nove podobe z majhnim oltarčkom v sredi, zadaj se lahko navijejo in potem igrajo. Drage stvari so to. Židje so nekaj zaslužili po vaseh! – nu, a zaradi tega so te podobe vendar največji ponos vsake gospodinje. Ali zato so brisače, ki visijo na vratih, samo za parado, ljudje se brišejo v krpe ali pa v umazano perilo. Sploh je vse življenje odmerjeno na efekt. K maši hodijo v finih tibetastih krilih, svilenih in žameta-stih jopicah, ponoči pa se odevajo z mastnimi, umazanimi plahtami. Popoldne ob nedeljah hodijo v svetlih, s čipkami in trakovi obšitih bluzah, zvečer pred ognjiščem se usekujejo v roko. Praznične rute škrope z dišečimi vodnicami, doma je pa stranišče iz nekaj desk prav pod kuhinjskim oknom zbito in nikdar počedeno. Kjer so mlada dekleta, pač visijo načipkani zastori na oknih, ali v kuhinji je na loncih za prst debelo nesnage. Otroci leže v gnilih, smradljivih plenica, ali kadar jim gre mati cepit kože, sama ne ve, koliko čipk in svilenih trakov bi obesila na nje. Ni povsod tako, ali skoraj povsod.

Polagoma je zakrenilo življenje po vaseh zopet v stari tir. Kmetje so imeli na polju dovolj posla, potem ko so opravili svoja pota pri občini in v mestu pri davkariji; drugi so krenili v kočevske šume, kjer so med tednom tesali trame in sekali drva. V soboto popoldne so se vračali in se »oddihovali« pri plesu in pijači do ponedeljka in torka po krčmah.

Lovričevega Toneta so poslali v Ljubljano v bolnišnico. Jetičen je bil. Vse poletje je posedal okrog, pil lipovo cvetje in

bezg, ali ni mu hotelo odleči. Mati je bila spočetka zmerom v solzah. »O, saj sem vedela! Ti nisi bil za na Hrovaško! Da sem se morala polakomniti tistih krajcarjev! Nekaj bi bil že zaslužil tudi doma. Pozimi bi bil sneg kidal pa na kakšno dnino bi bil šel. Bi bili že prebili. Revež! Ali te hudo boli, Tone?«

Toneta ni nič bolelo, samo kašljal je in slab je bil.

»Dobro naj je in pije,« je sporočil zdravnik materi, ko ga je poslala k njemu. Res mu je skuhala nekaj nedelj opoldne meso in včasih poslala po četrto vina in po za groš belega kruha zanj. Smilil se ji je. Menda bo vendar kaj pomagalo!

Ali niti meso ob nedeljah niti vino niti beli kruh, nič ni pomagalo, Tone je le posedal in posedal okrog.

»Pa se malo skupaj vzemi,« je svetovala mati nepotrpežljivo. »Kaj te bomo zastonj redili! In toliko je dela. Drug teden moram zopet najeti kosce, ko s teboj tako nič ni.«

Tone je vzel koso in koš in šel na travnik. Vsaj za kravo bo malo pokosil! Ali ves izmučen in poten je prišel domov, koš je komaj prinesel in popoldne je moral leči na vrtu na sonce.

Mati mu ni več kuhala mesa in tudi po vino ni več pošiljala. »Škoda denarja, če nič ne pomaga! Za lakoto je tudi krompir dober in koruzni žganci. Reveži smo, saj še za zabelo ni.«

Tone je dobival vedno manj prijaznih besed, povsod je bil napoti. »Saj tako bolan tudi nisi, da bi prav ničesar ne mogel! Vsaj nekaj bi storil pri hiši! Moj bog, saj mi smo časih tudi vsi proč, pa vendar delamo!«

Vsi so ga zbadali. »Ko bi vsaj že kmalu ozdravel,« si je mislil Tone. Zaobljubil se je k Mariji Pomagaj, h konjederki

je šel v sosednjo župo, prav vse je poskusil. Rože je pil in korenine je kuhal, ves želodec si je že pokvaril z njimi, a pomagalo ni vse skupaj nič.

Tovariši so ga prezirno pogledovali, ta ali oni se je pač še ustavil pri njem in mu pripovedoval o dekletih, o delu in o pismih, ki so jih dobivali nekateri od trgovcev iz Bosne in z Ogrske. Jesen se je bližala pa so se ljudje že menili o šumah in o zimi. Kmalu pridejo tudi agentje in škribani, da se napišejo kontrakti.

»Ti ne pojdeš dol?« so ga spraševali. »Kaj pa, bolan si. Predolgo si čakal, veš. Vsak od nas je bil že s štirinajstimi leti zdoma in še prej. Ti si pa čakal in čakal in se razmehkužil. Tak ni za šumo!«

»Gonili so me, preveč so me gonili,« je dejal Tone. »In ko sem bil že bolan, mi niso dali miru. To ni po človeško, tako delo!«

»Eh, kaj! Mora se! Vsi moramo! Če bi enega pustili, pa bi hoteli vsi lenariti. Pa nikomur ni nič – samo tebi. Razmehkužili so te, to je, to!«

Tone je molčal. Kaj naj govore? Saj imajo prav. Vsi so zdravi, trdni, glej, kakor grče. Ali njemu je že usojeno tako.

Mati se je časih razjokala. »Oh, da moram biti tako nesrečna! S čim sem se pregrešila?! Kaj bo le pozimi? Saj je še tako težava. Zdaj bo treba še njega rediti. In jetični ljudje radi jedo. Samega boba in krompirja tudi ne bo jedel! Bolnik je in takim je treba vendar kaj boljšega. Vsaj časih!«

Nekoč je rekla sosedi: »Ko bi se vsaj kaj preokrenilo do zime. Na eno ali na drugo stran. Saj je človeku težko, ali če mora biti! Reveži smo!«

Ali ni se preokrenilo. Kakor senca se je vlačil Tone okrog. Bolelo ga ni nič, samo slab je bil, polegal je po vrtu in na soncu cele dneve. Kadar so prišli domači domov vsi izmučeni, potni in strpinčeni od težkega dela, so temno in nevoščljivo pogledovali nanj. Lepo mu je! Kakor grofu mu je! Lepo brez dela se greje na soncu, a mi smo vsi prežgani od vročine, od dela in napora! Ostre besede so padale nanj. Saj ni napačno biti bolan! Jesti dobi zastonj, pa lahko polega po travi. Oh, ali njih eden! Truden do smrti pride domov, kakor klada leže spat in zjutraj mora še ves izmučen in nespočit pred zoro kvišku!

Vedno enako je bilo Tonetu, niti boljše niti slabše. Nikdar ni bil kdove kako občutljiv ali ponosen, ali ti pogledi doma, te puščice, ki so se vedno, vedno zadirale vanj, so ga začele peči in boleti. »Lenariš! Zastonj žreš!« mu je šumelo po ušesih. Niti najesti se ni upal več do sita, odkar mu je mati enkrat dejala: »No, nikar tako požrešno! So še drugi tukaj, ki delajo, ki zaslužijo!« Ajdovi žganci so bili, ki jih je tako rad imel, pa je malo hitreje zgrabil za delo. Ali bolelo ga je to od matere, bolelo. In od tedaj se mu je zdelo, da slede njene oči vsak grižljaj, ki ga nese v usta. Ni ji zameril, saj ima prav. Vdova je,

sirota; zemlja malo nosi, a drug ne služi nihče. Stari oče pač še na polju pomaga, a v gozd ne more ali drugam v dnino. In denarja treba, za davke, za obutev, obleko. In zdaj jih še on objeda. Grenek je ta kruh, grenek. Lačen je bil in izstradan, ali počasi je vselej zajemal iz sklede, da bi mu ne očitali.

Mati se je spomnila bolnišnice. Tam bo preskrbljen, jesti bo imel, meso vsak dan, zdravila, doktorje. Saj ga še ozdrave morda.

»Pojdeš?« je vprašala sina.

»Pojdem,« je odgovoril Tone skoraj veselo. Morda še ozdravi, in tam mu ne bo nihče očital, da zastonj je.

Odpravili so ga lepo, mati mu je spekla pogačo na pot, sestra mu je dala dva bela žepna robca s seboj, stari oče mu je dal za pošto in železnico in še dve kroni. »Da ne boš čisto brez vsega.«

Tako je prišel v Ljubljano v bolnišnico.

Lepo je bilo tam, to se mora reči. Postelja snažna, jed kakor za otročnico, vrt z rožami in stezicami, kakor pri veliki gospodi. Nič mu ni bilo dolgčas, hitro se je privadil na vse. Celo z nekaterimi bolniki se je seznanil, razgovarjali so se o domu in o vsem, kar so videli in doživeli. Samo z boleznijo nekako ni hotelo biti bolje. Če je šel po stopnicah dol na vrt, pa je bil že ves truden in slab. Kar kolena so se mu šibila, časih se mu je zdelo, da bi pal, če bi se ga kdo samo malo dotaknil. No, to ga ni težilo. Saj ima časa, ni mu sile, mir ima, jesti ima, pa lahko čaka na zdravje. Bo že prišlo, mlad je še. In tukaj gotovo ozdravi. Toliko doktorjev je, zdravil mu dajejo

in vina, to ga bo že počasi spravilo na noge. Nobene skrbi ni imel, lepo enakomerno so tekli dnevi, niti štel jih ni. Še nikdar ni imel tako prijetnega, udobnega življenja.

Ali nekega dne so mu rekli, da mora iti. Kar srce mu je zastalo. Iti mora od tod, kjer je tako mirno, lepo, a niti zdrav še ni. Kaj bodo rekli doma, ko pride. Prestrašili se ga bodo. Kaj hočejo z njim, tako slabim zdaj na jesen in zimo.

Dali so mu nekaj denarja za pot, pa je odšel. Nič več ni upal, da ozdravi. Kar mahoma je usahnilo upanje. V smrt gre! Brez obrambe se je vdal. Samo miru si je želel. Domov pride, pa leže in izdahne. Tako neizrečeno je slab, oh! In ta železnica! Kako trese, ropoče! Zdaj zdaj bodo zastala pljuča.

In zdaj je prišla njegova postaja. Vzdignil se je z nepopisnim naporom. Pot ga je oblil od glave do nog od muke in težave. Pobral je svoje reči in šel skozi noč k restavraciji. Neskončna se mu je zdela ta pot, a vendar je bilo samo nekaj korakov. Pod stopnicami je počival. Opotekaje se je stopil v veliko gostilniško sobo. Natararica je dremala v kotu za ograjo. Vsa zaspana je stopila predenj.

»Na pošto bom čakal. Malo dobrega vina mi dajte,« je dejal s težavo in sedel v kot za mizo.

Natakarica je nekaj zagodrnjala. Mislila je, da je pijan. Pоставila je pijačo predenj in zopet odšla za ograjo dremat.

Pusta je bila ta velika, prazna soba zdaj, pozno v noči. In velika, svetla luč pod stropom jo je delala še bolj dolgočasno in neprijazno.

Ah, in koliko plesa in krikov in vriska je bilo že tu.

Kadar hrvatarji prihajajo ali odhajajo, vselej se ustavijo tu. Vsa soba jih je polna.

Spomnil se je na lansko leto in na pomlad, ko je tu z drugimi sedel. Lansko leto, da, takrat je odhajal. Vesel je bil, ukal je in tako voljo je imel do življenja in do dela. Ali zima ga je umorila, šuma ga je ubila. Bolan se je vračal spomladi domov. Kako so bili drugi veseli, kako so pili, plesali. Tudi on je bil takrat še zadovoljen. Zdravit se je šel domov in verjel je, da bo ozdravil. Ali ni ga. Niti bolnišnica ga ni. In zdaj gre zopet domov – umirat!

Naslonil se je na mizo in skušal spati. A ni mogel. Tesno mu je bilo, mučno. Bolelo ga ni nič, ali pljuča so bila prazna, težko je dihal. In mislil je, kako žalostno je bilo njegovo življenje. Pusto in žalostno. Nikoli ni imel nič dobrega. Vedno je bil odveč. Že doma. Močan je bil na videz, mnogo je obetal na pogled, ali v resnici je bil zanič. Ni bil za delo. In to je tisto. Zato ga mati ni imela rada, zato so se mu posmehovali tovariši. Kaj bo na svetu?! Samo napoti je bil. Saj so imeli prav! Vsi so imeli prav! In začul je vse zbadljive besede od otroka pa pozneje do zadnjega časa in vse porogljive, neprijazne poglede je občutil. Vsi so imeli prav! Vsi! Zanič je bil!

Nobenega očitka ni imel za nikogar. Zaslužil je vse, vse mu je bilo usojeno. Oh, in zasmilil se je samemu sebi, zasmilil! Bridke, pekoče solze so mu stopile v oči. Oh, on je nesrečnež.

In takrat je težko zahropel. Pot na njegovem životu je olednel, udje so otrpnili, kri je zastala.

In začutil je smrt, težko in mrzlo. Glej, sam umira, zapuščen! Kakor garjav pes umira. Pa zakaj ga niso pustili tam na toplem, čistem?! Oh! In nikdar ni imel nič dobrega! Nikdar! In zagledal je to svoje pusto, prazno življenje pred seboj, nič sonca, nič veselja, nič mladosti! Zgrozil se je in srce mu je zastalo.

Spravili so ga v mrtvašnico in ga pokopali. Nihče od znanih ni prišel. Bali so se stroškov.

In čez štirinajst dni je vino teklo po mizi, pri kateri je umiral, in pajdaši hrvatarji so vriskali in harmonika se je oglasila.

Juh! V šume, v svet, v zimo! Juh! Na delo! Po denar!

Juh! Juh!

Zdravi so vsi, močni so vsi! Kakor hrasti v šumi, kakor jelke v gori. Nihče ni slab in star med njimi. Glej možakarje s sivimi lasmi, ali z mišicami iz železa. Juh! Trideset zim! In štirideset zim so preživeli v šumah, ali kaj jim je?! Kdo je tako svež, tako silen, tako mlad od mladih dvajsetletnih?!

Juh!

Kaj! Mi smo mi, hrvatarji!

Juh!